

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

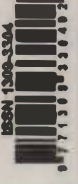
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

07/20

93

düşünbil

ÖZGÜRLÜK, DÜŞÜNMEKTİR

FİYATI: 14 TL

düşünbil

AYLIK FELSEFE DERGİSİ

YIL 14 / SAYI 93 / TEMMUZ 2020

İmtiyaz Sahibi

Düşünbil Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
adına Olcay Yılmaz

Sorumlu Yazı İşleri ve
Genel Yayın Yönetmeni
Olcay Yılmaz

Yayın ve Çeviri Editörü
Cemre Yılmaz

Görsel Yönetmen
Olcay Yılmaz

Reklam ve Halkla İlişkiler
info@dusunbil.com
www.dusunbil.com/reklam

Abonelik İçin
www.kitapbahane.com

Kitap/Dergi Satış: www.kitapbahane.com

Web: www.dusunbil.com

E-posta: bilgi@dusunbil.com

WhatsApp: 03129267260

ISSN: 1309-3304
Yaygın Süreli Yayın

Yönetim Adresi: Remzi Oğuz Arık Mah.
Büklüm Sok. No: 47/3
Çankaya / Ankara - Türkiye

Baskı

OFSET FOTOMAT
İvedik Org. San. Sit.
2271 Cad. No: 17 İvedik/ANKARA
Tel: 0.312 395 37 38

Basım Tarihi: 1 Temmuz 2020

Makalelerde dile getirilen düşüncelerden ve kaynakların doğruluğundan yazarlar sorumludur. Düşünbil'de yayınlanan yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın internet dahil herhangi bir yayın organında yayımlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

EDITÖRDEN

Korona virüs salgının başlamasının üzerinden neredeyse 7 ay geçti ve hala birçok ülke bu virüs ile boğuşuyor. Önce Asya, sonra Avrupa ve şimdi de Amerika kıtası bu virüsün etkileri ile uğraşıyor. Bugün itibarı ile 10 milyon kişi bu virüse yakalandı ve dünya genelinde 500 binden fazla kişi hayatını kaybetti. Sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde ölenlerin sayısı 128 bin civarında. Ülkemizde ise rakamlar gittikçe düşüyor. Daha iyi önlemler ile 1 ay içinde vaka sayısında oldukça azalma yaşayabiliriz.

Bu virüsün etkileri ile sokağa çıkma yasakları, kişisel temizlik, mesafe, toplu alanlardan uzak durma gibi yeni yaşam biçimlerine alışmaya çalışıyoruz. Artık evde daha çok vakit geçiriyoruz. Muhtemelen önümüzdeki kış mevsiminde de bu gibi eylemler devam edecek. Sokağı seven bir ülke olarak her ne kadar evde durmak hoşumuza gitmese de okumak, öğrenmek, film izlemek gibi sosyal aktiviteler psikolojik ve zihinsel durumumuza katkı sağlayabilir. Bizler de Düşünbil olarak evinizde keyifle dergi okumanız için doyurucu sayılar yapmaya devam ediyoruz.

2020'nin yaz mevsiminde güzel bir sayı çıkarmak için kolları sıvadık. Bu sayıda oldukça popüler olan ve insanları oldukça etkileyen Westworld dizisine yer verdik. Gelecek, yapay zekalara emanet ise biz bugünden öngörülerimiz ile bu geleceğin yapısı hakkında az da olsa ipuçlarına sahip olabiliriz. Dizi bize gelecekte yapay zekalar ile neler yapılacağına dair fikirler verse de temel olarak aslından "insan da bir yapay zekâ mı?" sorusunu sormaya yönlendiriyor bizi.

Keyifli okumalar...

Olcay Yılmaz

/dusunbildergisi

@dusunbildergisi

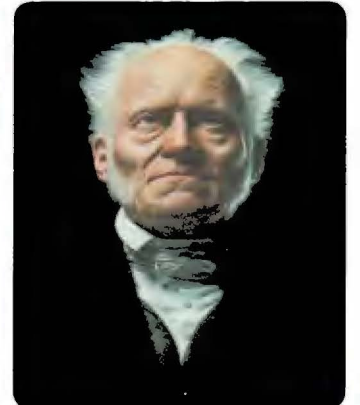
dusunbildergisi

/dusunbildergisi

KAPAK

- 04** Distopik Western Estetiği ve Kant Ahlakı
Burcu Karael
- 09** Spinoza ve Westworld:
Seçimlerimizde Ne Kadar Özgürüz?
Mustafa Demirkan
- 14** Disneyland'dan Westworld'e
Hipergeçerçeliğin Dönüşümü
Gökhan Gürbüz - Nedim Serhat Bilecen
- 19** Westworld, Psikanaliz ve Yapay Zeka:
"Dünyayı Kıyametten Kurtaracak Akla
Sahibim"
Olca Yılmaz
- 26** Cennette Bela: Yapay Zekanın Yükselişi
David Lloyd Dusenbury
Çeviren: Özlem Zeytin
- 29** Lacan ve Yapay Zekâ
Joseph Weissman
Çeviren: Elif Arslan
- 33** Sessizliğin Potansiyeli
Ceren Selmanpakoğlu
- 37** Tarihin Yasaları Var mıdır?
Vecdi Demir
- 41** Schopenhauer Felsefesinde İstenç
ve İsteme Kavramları Üzerine
Tuğçe Çifci

DİSTOİK WESTERN ESTETİĞİ VE KANT AHLAKI

BURCU KARAEİ*

Hollywood westernlerine benzer bir atmosferde başlayan *Westworld*, ilerledikçe bize farklı bir arka plan ögesi daha sunar: teknoloji. Tarihi bir dönemin estetiğinin teknoloji ile birleştirmesi Steampunk türünün Victoria dönemi estetiği ile teknolojiyi birleştirmesiyle kıyaslanabilir belki, fakat steampunk kurgularda çoğunlukla olduğu gibi alternatif bir tarih senaryosu değil, muhtemel bir gelecekte teknolojinin verdiği imkanlarla kurulmuş bir park olması *Westworld*'ü ayırır. Burası, ev sahipleri için gerçek bir evrenken misafirler için bir oyun alanından ibarettir. Çok daha modern ve hijyenik görünümlü mekanlar insanların gerçek yaşamını geçirdiği yerler iken; tozlu sokakları, kirli ve kurlsız barları ile *Westworld* insanların oyun yeridir.

Western, Türkiye'de büyümüş benim gibi Y kuşağından' biri için pazar günleri ailece izlenen bir film türünden ibaret olabilir fakat western atmosferinin yaptığı çocukluk ve oyun çağrışımı, bu kültürü

üretmiş olan Amerikan toplumunda çok daha fazla. Stephen King, *Westworld*'de benzer distopik western arka planında geçen *Kara Kule* serisinin önsözünde *İyi Kötü ve Çirkin*' i sinemada ilk izlediğindeki büyülenişini anlatır: "Eğer sadece televizyonunuzun ekranından Western izlediyseniz, neden bahsettiğimi anlamayacaksınız – affınıza sığınırım ama bu doğru. (...) Clint Eastwood yaklaşık 5,5 metre görünüyordu, yanaklarındaki her sakal teli ise genç bir kızılgaç boyutundaydı. (...) Çöl sahnesi Neptün gezegeninin yörüngesi kadar uzuyor görünüyordu. Ve her silahın namlusu neredeyse Holland Tüneli genişliğinde gibiydi." 22 yaşındaki Stephen King'in 1970'te bu filmi izlemesinde 3 yıl sonra Michael Crichton *Westworld* filminin senaryosunu yazacak ve yönetecekti. Crichton'un King'den beş yaş büyük olduğunu düşünürsek, onun ilk gençliğinde de tozlu kovboy kasabası motifinin büyük yer kapladığını düşünebiliriz. 2016'da yayınlanmaya başlayan *Westworld* dizisi, güncel imkanları kullanarak ne kadar çok daha etkileyici bir görsellik ortaya koymuş olsa da Crichton'un ilk oluşturduğu atmosfere sadıktır.

1. Araştırmalarda ve popüler medyada 1980-2000 yılları arasında doğan kuşağa verilen ad.

*Bu metin *Westworld* (2016) dizisi ilk sezonu ve *Kara Kule* kitap serisinin ilk üç kitabına dair sürprizbozan bilgiler içermektedir.

Peki nelere imkân veriyor bu estetik kurgu? Nelerin altını çizerken nelerden bizi azat ediyor?

I. İnsanlar Amaçtır ama Robotlar Araç Olabilir mi?

Bu çocukluğun masalsı mekanları, yazarların hikayelerinde evrim geçirdi. Crichton'un Westworld tema parkına çocukluğunda kovboyculuk oynayanlar geldi ama bu sefer çok daha karanlık yetişkin arzularıyla. Bu arka planda, evrenin en eski ahlaki çözümlerinden biri sahnelenir: Kant'ın tanımıyla bir insana amaç olarak değil, araç olarak davranılması. *Westworld* boyunca karşımıza çıkan bir sürü ahlaki sorunsal vardır. Dizinin ilk başlarında ortaya çıkan, daha oyun havasında geçen, misafirlerin ilk giriş yaptığı kasabada bunun çeşitli örneklerine rastlarız. Bunların ana sebebi, misafirlerin çoğunun ahlakın olmadığı bir alanda olduklarını sezmeleridir. Bunun ilk sebebi karşılarındakinin insan olmadığına sarılmaz inançlarıdır. Bir insana tabii ki zarar vermez veya onu kullanmazlardı ama ev sahipleri sadece belli davranışlara programlanmış robotlardan ibaret, değil mi? İkinci ana sebebi ise, misafirlerin buradaki davranışlarının hiçbir sonuç doğurmayacağını bilmeleridir. Ev sahipleri ve taşıdıkları silahlar misafirlere zarar vermez. Misafirlerin zarar verdiği ev sahipleri ise ertesi gün sapasağlam yerine konulmaktadır. Ahlaki anlayışı, edimleri doğurduğu sonuçları üzerinden yargılamak olan biri için, bu ortam ahlak kapsamı dışındadır. Eğer birilerine zarar veren davranışlar ahlaksız olarak nitelendiriliyorsa, burada aslında zarar gören kimse olmadığından ziyaretçilerin hiçbirinin davranışı ahlaksız olamaz, değil mi? *Westworld*'de ilk girdikleri alandaki William'ın insan olmayan Dolores'e olan naif tavrı, Siyahlı Adam'ın ev sahiplerine tam bir araç olarak muamele eden tavrına dönüşür. İnsanlara bu yaklaşım farklılığı, Kant'ın ahlak felsefesinde önemli bir yer işgal eder. Kant'a göre; insan ve genel olarak her rasyonel varlık, kendi içinde bir amaç olarak var olur, o veya bu istenç için sadece bir araç olamaz. Kendini ve diğer tüm rasyonel varlıkları her zaman kendi içinde bir amaç olarak görmelidir.

Ev sahiplerini insan, hatta canlı olarak tanımlamamak ahlaki sorumluluk hissini hafifleten ilk etmendir. İnsanlıktan çıkartmak, birilerine işkence edebilmenin veya daha geniş tabiriyle araç olarak davranmanın ön koşuludur. İnsanlık tarihinde "insan gibi olan ama aslında insan olmayan" şeklinde tanımlandıktan sonra eziyet edilen kitleleri sıkça görürüz. Köleleştirilen Afrika halkının bireylerini, efendilerinin bir insanla aynı kapasite ve değerde

görmediğini biliyoruz. Bazen dini bazen etnik azınlıkların; kadınların durumunda ise dünyanın yarısını oluşturan insanların hep daha az insan oldukları kabulüyle meşrulaştırılan istismarlara uğramaları hala karşılaştığımız bir manzara. Dr. Ford, ev sahiplerine büyük oranda ahlaklı davranmaktadır. En azından davranışlarında onları diğer insanlardan ayırt etmez. Maeve, bulunduğu durumun farkına varıp isyan başlatmaya karar verdiğinde bir diğer ev sahibi olan Hector'dan ona yardım etmesini ister. Ona "seni değiştirip beni izlemeni sağlayabilirim ama benim yolum bu değil" der, kendi yüce amacını gerçekleştirmek için birini –ev sahibi de olsa– araç olarak kullanmayı reddeder². Seri boyunca işlenen bilinç kazanmak teması daha tartışmalı olsa da, bu replik bir ev sahibinin Kant'a göre ahlak sahibi olarak nitelendirilecek rasyonellikte olduğunun resmi-dir.

II. Sonuç Yoksa Ahlak da mı Yok?

Kant sonuç üzerinden tanımlanan ahlaki edimlerin neden sıkıntılı olduğunu metinlerinde sürekli vurgular. Ona göre bir edimin ahlaklı olmasının şartlarından biri, iyi niyetle yapılıyor olmasıdır. Birine yardım etmek isterken ona yanlışlıkla zarar vermek sonucunda zarar olsa bile iyi niyetle yapıldığından ahlaklıdır. Öte yandan birine acı vermek amacıyla yapılan bir hareket, bir şekilde o kişiye mutluluk verse ve iyi gelse bile etik değildir çünkü iyi niyetle harekete geçilmemiştir. Çoğu dini ahlak anlayışı, iyi niyetli edimlere bu dünyada iyi sonuç alamasa da öteki dünyada veya öteki yaşamında ahlaklı davranışının sonuçlarını alacağını vadeder. Kant, edimlerin alınacak sonuçlar için yapılmasını ahlak dışı bulur, ona göre ahlaklı davranış, iyi niyetle yapılandır.

Bir diğer konu ise misafirlere yaptıklarının sonuçları ile yüzleşme şansı verilmesidir. Yine Kant'ın ahlak anlayışına döndüğümüzde, edimlerin sonuçlar düşünülerek değil, iyi niyetle yapılmasının ahlaklı olduğu öğretisi hatırlanmalıdır. İyi niyet, doğurduğu iyi sonuçlar sebebiyle iyi değildir; iyi niyet kendinden iyi olan yegâne şeydir. Bunun yanında, parkta yaptıklarının parkta hiçbir şeyi değiştirmediklerini düşünseler bile yapanları değiştirdiği kolay yadsınmaz. Sanal olsa dahi pratik edilen davranış, bedende ve zihinde iz bırakmaktadır. İlerleyen süreçte, ev sahiplerini değiştirdiği de ortaya çıkmaktadır.

III. Koşulsuz Buyruk' ve Bilgisayar Oyunları

Peki neyi yapmamız gerektiğini nereden bileceğiz?

2. *Westworld* (2016) 1. Sezon 9. bölüm

3. Kategorik imperatif (*categorical imperative*)

Kant'ın tabii ki buna da bir cevabı var. Akılcı varlıkların tam da bu aklı paylaştıklarından dolayı, doğru olanın buyruğunu duyduğunu anlatır. Bu buyruk, her rasyonel varlık için aynıdır. Kişiden kişiye, zamandan zamana değişmez. Herhangi bir amaca göre farklılaşmaz, evrenselidir. Belki de bu evrensel buyruğun tarih boyunca en fazla tekrarlanan cümlelerinden biri "öldürmemelisin"dir. Ev sahipleri Kant'ın kategorik emrinin sesini duymakta mıdır? Peki ya misafirler?

Westworld'de sürekli vurgulanan bir diğer kavram da parkın fiziksel olarak içine girilen bir oyun olduğu vurgusudur. Günümüzde video oyunları bu deneyimin çok daha soluk bir şeklini oyunculara sunmaktadır. Oynanan karakterin silahlı olduğu *Dishonored*, *Metal Gear Solid*, *Bioshock* ve benzeri oyunlarda kimsenin öldürülmeden (*non-lethal* veya pasifist) oynanmasının mümkün olduğunu fark eden oyuncular vardır. Çoğu kişinin oyuna girerken ahlaki sorumluluk anlayışını bir kenara bırakıp, bu edimlerinin sonuçları olmadığı evrende gerçek olmayan insanlara doğru davranma zahmetine girmediği bir gerçek olsa da burada bile etik arayışında

olanların var olduğunu biliyoruz. Bu, FPS⁴ oyunları tasarlarken kimseyi öldürmeden bitirmenin kapısını açık bırakan yapımcılar için de geçerlidir. Kimse onları sorumlu tutmasa veya gerçek bir zarar ortaya çıkmasa bile oyun tasarımcısı ve oyuncu belki de Kant'ın koşulsuz buyruğunun davetiyle kimseyi öldürmeden oyunu tamamlamaya çalışmaktadır.

IV. Kara Kule ve Ev Sahibi olan Misafirler

Tozlu, uçsuz bucaksız bir arka plan. Silahşorlar ve siyahlı adam. Dışarısı organik, içerisi mekanik "yapay canlılar". Stephen King'in *Kara Kule* serisi de *Westworld* ile bu motifleri paylaşır. *Kara Kule* evreninin uçsuz bucaksız tozlu çölünde seyahat eden silahşor, siyahlı adamı takip etmektedir. Edebiyat tarihindeki ünlü açılış cümlelerinden biri Stephen King'in 7 kitap sürecek deyimi yerindeyse destanını başlatır: "Siyahlı adam çöl boyunca kaçtı ve silahşor onu takip etti".⁵ *Kara Kule*'nin silahşoru, onu ilk gördüğümüzde ironik bir şekilde *Westworld*'ün siyahlı

4. First Person Shooter kısaltması, Birinci Şahıs Nişancı anlamına gelir. Oyuncunun oyundaki karakterin gözünden dünyayı deneyimlemesine imkân sunan oyunları anlatmak için kullanılır.

5. Orijinali: *The man in black fled across the desert, and the gunslinger followed.*

adamı gibidir. Yolda karşılaştığı Jake ile bağ geliştirmesine rağmen onu kullanır ve zamanı geldiğinde amacı için feda eder. Jake, Kule'ye giden yolda bir araçtır, tıpkı Teddy'nin Siyahlı Adam'ın labirente giden yolunda bir araç olması gibi. Ama Kara Kule'nin silahşoru için Willam'ın Siyahlı Adam'a olan dönüşümünün tersi bir süreç işleyecektir. Roland, Jake'i geri getirmek için akıl sağlığını zorlayan bir sürece girecek ve Jake geri geldiğinde Roland için bir araç değil, bir amaç olacaktır.

Ahlaki ikilemlerin yanı sıra, (günümüzün teknolojik dünyasına benzeyen) kendi dünyasından çıkıp bu vahşi batı ütopyasına/distopyasına gelen ziyaretçilerin karakterlerinin değişimini de izleriz her iki seride de. Westworld'de bir istasyonu modern dünyada, bir istasyonu tema parkında olan trenle gelirken Roland'ın Kara Kule'ye olan yolculuğunda yanına çektiği yoldaşları (*ka-tet*) Eddie ve Susannah, New York'un farklı zamanlarına açılan kapılarından gelirler. Eddie, New York'ta bir takım şaibeli işlere karışmış bir eroin bağımlısıdır, Susannah (Odetta/Detta) ise bacaklarını bir kazada kaybetmiş, şizofren ama bunun farkında olmayan siyah bir kadın. İçinde bulundukları zaman ve mekânda değer gören, saygı duyulan ve mutlu olan insanlar değildirler pek, bir amaçları da yoktur. Ama Mid-World onları değiştirir. Nispeten daha konforlu bir hayattan yokluğun ve hayatta kalma mücadelesinin olduğu bir dünyaya geçiş yapmak ve bir amaç kazanmak onların daha ilkel ve gerçek bir mutluluk-tatmin hissine kapılmasını sağlar. Westworld'de de insanların deneyimleme-

ye geldiği büyük ölçüde budur, tabi çok daha steril ve güvenli bir biçimde. İnsanlara çocukluklarının oyunlarını dev bir ölçekte oynayabilecekleri tozlu ve korkulu bir dünya sunarken, son derece yetişkin bir paranoya ile olabilecek tüm zararları sıfıra indirmeye çalışmak, misafirlerin çoğunun sonuç odaklı ahlaki anlayışlarını da bırakmasına sebep olmuş, hikâyenin kazanım sağlayan ve aşama kaydedenleri misafirler değil, ev sahipleri olmuştur. Westworld'ün hep geri dönüşü mümkün kılan treninin aksine Stephen King, Mid-World'e çektiği karakterlerin arkasından kapıyı kapatmıştır. Arkalarında bıraktıkları kendi dünyalarından uzak Mid-World'ün ziyaretçileri zamanla birer silahşora dönüşürken, Westworld'ün ziyaretçileri üzerlerinde yaptıklarının ağırlığını taşımadan evlerine döner.

Westworld ziyaretçileri "kovboyculuk" oynarken oyun oynadıklarının her an farkındadırlar. Kendilerini ahlak dışı bir ortamda "özgür" ve güvende hissederler. Ev sahipleri ise fikirleri ve amaçları olan gerçek vahşi batı sakinleridir, her ne kadar bunlar onlara kodlanmış olsa da. Seçimlerinin ahlaki bağlayıcılığının farkında hareket ederler. Kara Kule'de ise ziyaretçiler, ev sahibine dönüşür ve girdikleri bu yeni dünya sorumluluk taşımadıkları bir oyun alanı değil, ödev ahlakı ile hareket ettikleri ve kendilerini gerçekleştirebildikleri yerdir, artık ait oldukları yer burasıdır.

Bu iki birbirine estetik açıdan yakın vahşi batı evreni hikayelerini farklı ahlak edinme süreci olarak ele almak mümkün. Ahlaki gelişim *Westworld*'de ev

sahipleri tarafından yaşıyor, misafirler ise ahlak dışı kalıyor. *Kara Kule*'de ise misafir olarak başlayan karakterlerin ahlak edinerek ev sahibine dönüşmelerine şahit oluyoruz. Kant'ın ahlak anlayışı bağlamında değerlendirildiğinde farklı yolların izlendiği söylenebilir. Ama kesin olan bir şey varsa, ikisi de bize "bir avuç tozda korkuyu gösteriyor"⁶

Kaynaklar

- 1 Crichton, M. (1970). *Westworld* [Film].
- 2 Kant, I. and Paton, H., 1964. *Groundwork of the Metaphysics of Morals*. New York: Harper Torchbooks.
- 3 King, S., 1988. *The Gunslinger*. New York: Berkley
- 4 King, S., 2003. *The Drawing of the Tree*, New York: Berkley
- 5 King, S., 2003. *The Wastelands*, New York: Berkley
- 6 Nolan, J., Joy, L. (2016). *Westworld* [TV Dizisi].

6. T.S Elliot'ın "Çorak Ülke" (*Wasteland*) şiirinden bir mısra. (Orijinali: *I'll show you fear in a handful of dust*) Stephen King, *Kara Kule* serisinin 3. kitabı olan *Çorak Topraklar* (*Wastelands*) için bu şiirden ilham aldığından bahseder.

YAZAR

BURCU KARAEL

Sanat felsefesi ve dil felsefesi alanlarıyla ilgilenmektedir. Mimarlık mesleğini ve felsefede akademik hayatını birlikte devam ettiriyor ve aktif olarak uzak doğu dövüş sporları ile ilgileniyor. Bilim kurgu türü edebiyattan ve filmlerden keyif alır.

SPINOZA VE WESTWORLD: SEÇİMLERİMİZDE NE KADAR ÖZGÜRÜZ?

MUSTAFA DEMİRKAN

Onlar (İnsanlar) sadece her durumda sağ kalmak için tasarlanmış algoritmalarıdır. Ama kararları verdiklerini, kontrolün onlarda olduğunu sanacak kadar da sofistikeler. Ancak onlar aslında sadece birer yolcu.

Yukarıdaki alıntı *Westworld* dizisinin 2. sezonunda Bernard ve Ford arasında geçen bir diyalogdan aktarılmıştır. Sözü geçen diyalogun devamında iradenin hürlüğü ile gerçekten özgür olan bir varlığın mümkünlüğü sorgulanmaktadır. Bu mümkünlüğü daha iyi kavrayabilmemiz için şimdilik *Westworld* dünyasından bir süreliğine uzaklaşıp yaşantılarımıza göz atmamız gerekmektedir. Bize sunulmuş bu yaşantılarımızı irdelediğimizde acaba seçimlerimizde ne kadar özgürüz?

Antik çağlardaki izlerinden günümüze kadar süregelen özgürlük tartışması, felsefe alanında birçok filozofun ilgisini çekmiş ve bize oldukça çeşitli mefhumlar sunmuştur. Özgürlük sorunsalı birbirinden farklı pek çok perspektif ile sunulmuş olsa da ortak ve kümülatif olarak hala tartışılmalı fikirleri de kümeleyebileceğimiz bir sisteme sahiptir. “Özgürlük

nedir?”, “Özgür irade var mıdır?”, “Özgür olmak, var olmak mıdır?” gibi gensorulara dikkatimizi verdiğimizde zorunluluk ve özgürlük ikircikliği ile karşı karşıya kalmaktayızdır. Yönümüzü determinizm gibi katı bir cepheye doğru çevirmemizi istiyormuşçasına göze batan bu zorunluluk ilkesi, ileride kırılabilirlik kazanıp her iki ilkenin de bir aradalığının mümkünliğini bize sunacaktır.

Friedrich von Schelling, özgürlüğü anlamlandırırken bir ırmak analogisini öne sürer. Schelling bu analogide, kayığımız ile belli bir akıntıya sahip olan ırmak üzerinde olduğumuzu tahayyül etmemizi ister. Biz, dolayısıyla ırmağın sahip olduğu akışın tersine asla gidemeyiz, zorunluluğumuz ırmağın akıntısının yönünde hareket edebilmektir. Buradaki özgürlüğümüz ise kayığı kullanılmaktaki profesyonelliğimizde saklıdır. Eğer usta bir kayıkçıysak, önümüze çıkan

kayalardan ustaca manevralarla sıyrılabiliriz. Fakat amatör bir kayıkçıysak maalesef bu engellere takılıp kalırız. İşte sahip olduğumuz özgür irade bu zorunluluk ilkesi içinde kavranmalıdır. Bu sayede “Ne kadar özgürüz?” sorusunun sırrı bir nebze daha aralanarak sunulan akışın (zorunluluk) içerisinde sahip olduğumuz beceriler ve farkındalık ile kontrolü sağlayabildiğimiz müddetçe olanaklılık kazanmaktadır.

Schelling’den yaklaşık olarak 200 yıl önce ise fikirleriyle sadece dönemini değil geçmişi ve şimdiyi de sarsmış olan Spinoza, baş yapıtı olan *Ethica* adlı eserinde özgürlük mefhumunu uzun uzadıya tartışmış ve mükemmel retoriği ile okuyucularına, yetkin sayılabilecek bir özgürlüğün reddini, kendine has dili ile tanıtlamaya çalışmıştır. Spinoza’nın *Ethica*’da yapmaya çalıştığı yalnızca bir açıklamadan ibaret değildir. Aslında o hayatın, düşüncenin, beden yapısını salt bir çözümleme ve aktarma tarzından oldukça uzaktır. Spinoza’ya göre *Ethica*, hayatın anlamlandırılmasından ziyade hayatın tam anlamıyla kendisi olarak tarif edilmesi gereken oldukça radikal bir tavır sergilemektedir. *Ethica* “insanla neyin olanaklı olabileceğini, insanın gücünün neye yetebileceğini, her varlığın ancak gücü oranında değerlendirilmesi gerektiğini, bundan öte ve başka hiçbir hamasete gereksinim olmadığını gösterir.” (Balanuye, 2016).

Kısacası hayat ne ise aslında *Ethica* da onu karşılamaktadır.

Spinoza için zorunluluk kaçınılmaz olan bir gerçekliktir. Hatta Spinoza’nın tanrısı bile zorunludur. Onun için tek bir cevher vardır ve bu doğa-tanrıdır. Bu cevher zorunlu olarak sonsuzdur. Daha da ileriye götürecek olursak doğa-tanrının yaratma gücünde de tam anlamıyla bir özgürlük bulunamaz. O tek cevher olduğu için zorunlu olarak yaratmaktadır. (Spinoza, 2011)

Spinoza’da kaçınılmaz olan bir diğer gerçeklik ise karşılaşmalar (occursus) olarak ifade edilmektedir. Hayatta fikirler birbirlerini nasıl takip ediyorsa; duygularımız, duygulanışlarımız birbirlerini nasıl takip ediyorsa, destekliyorsa ya da engelliyorsa bu sürecin en büyük etkeni yaşadığımız süre zarfında, içinde bulunduğumuz doğa ve tüm tarzlarla olan karşılaşma ve etkileşimlerin sonucudur. Bir duygulanış kabaca tarif edilecek olursa “bir cismin, bedeninin, başka bir cismin eylemine maruz kaldığındaki durumdur.” Bunu oldukça basit bir örnek ile desteklemek gerekirse yolda yürürken karşılaştığınız ve hazzetmediğiniz birisini düşünebilirsiniz. Bu kelimesi kelimesine karşılaştığım bedenim, benim bedenim üzerinde bıraktığı etkinin, karşılaştığım zihnin benim

zihnim üzerinde bıraktığı etkinin, beni hoş olmayan bir tarzda duygulandırdığı anlamına gelmektedir. Tam tersi için de aynı durum geçerlidir. Hem beden hem de zihin düzeyinde ya zararlı bir karışım vardır ya da iyi gelen bir karışım. (Deleuze, 2000)

Peki hem “Natura Naturans” (doğalayan doğa), hem de “Natura Naturata” (doğalanan doğa) dahilindeki bu karşı konulmaz zorunluluk ve karşılaşma ilkelere içerisinde insan nasıl olacak da seçimlerinde özgür olacaktır? İşte şimdi bu sorunun cevabı için Westworld dünyasına geri dönebiliriz. Westworld bilindiği üzere bir tema-parktır. Vahşi batı temalı bu park, android olarak tasvir edebileceğimiz ev sahipleri, androidlerden ve simülasyonun kontrolünden sorumlu tasarımcılar ile yönetim ve bu tema parkına eğlence amaçlı gelen konuklardan oluşmaktadır. Konuklar onlara sunulmuş olan bu simüle edilmiş evrende diledikleri eylemlerde bulunarak gerçek yaşamlarındaki teftişin, bu parktaki olanaksızlığından memnuniyet duymaktadırlar. Bir diğer yandan da park, içerisindeki mekânlar, androidlerin kusursuz insan modeli görünüşleri, aralarındaki duygulanım ve ilişkileri ile konuklara öylesine gerçekçi bir atmosfer sunmaktadır ki bazı konuklar bu atmosfere sadık kalıp, androidler arasındaki ilişkilere ortak olarak yalnızca onların sunduğu görevleri gerçekleştirmek arzusu ile yetinirler. Westworld adeta gerçek yaşamın bir ikizini yansıtmaktadır. “Her yerde tuhaf denilebilecek bir şekilde orijinaline benzeyen bir evren tasviri vardır. Şeyler harıl harıl ikizlerini üretmektedir.” (Baudrillard, 2017)

Spinoza’nın bize sunduğu özgürlüğü daha iyi anlamak için Westworld dünyasından kısa bir süreliğine konukları çıkartıp sadece bu tema parkını ve ev sahiplerini yani androidleri düşünmenizi isteyeceğim. Bilindiği üzere ev sahipleri kendilerinin ne olduğu hakkında fikir sahibi olmamakla birlikte konukların memnuniyeti için tam bir insan modeli şeklinde tasarlanmışlardır. Hem bedenleri hem de programlanmış benlikleri bir insan edası ile hareket etmektedir ve park içerisindeki devinim bu şekilde ilerlemektedir. Her ev sahibinin kendine özgü bir hikayesi dolayısıyla bir benliği, perspektifi vardır. Programlanmış olan bu hikâye, android için o anki karşılaşmalarının toplamını sembolize eder ve bu sayede kendisine daha yakın hissettiği androidler ile (bir başka deyişle karşılaşmaların uyumluluğuyla sağlanan upuygunluk neticesinde) ilişkilerini sürdürmektedir. Yaratıldığı andan itibaren karşılaşmalarında özgür olduğunu düşünen androidler aslında onlara yüklenen hikâye dahilinde bu zamana kadar olan karşılaşmalarının toplamının bir sonucu olarak karar verme

mekanizmasına sahiptir. Bu mekanizma biraz önce haşır neşir olduğumuz olgular bağlamında anlaşılacağı üzere bizimle oldukça tanışık ve ilintili bir haldedir. Dolores ve Teddy arasındaki aşkın aslında her iki beden ve programlanmış benliğin o ana kadarki karşılaşmalarının sağladığı uyumdan ibaret olduğunu kabul etmek herkes için oldukça kolay olacaktır. Fakat kendi aşklarımızı bu bağlamda düşünmek ise bizim için bir hayli zordur. Ama size nefret ettiğiniz kişi ile aranızdaki ilişkinin tıpkı Teddy ve Hector’un birbirinden hazzetmemesi gibi olduğunu söylemem artık garip gelmemelidir. Çünkü zaten bu yukarıda oldukça net bir şekilde açıklığa kavuşmuştur.

Spinoza’nın felsefesi ya da Ethica’sı bir sevinç etiği olarak bize sunulmuştur. Fakat biraz önceki benzetmeleri kabul ettiğimiz dair de bundan nasıl mutluluk duyabiliriz? Anlaşılmaktadır ki Spinoza için tam anlamıyla sahip olunan özgürlük bir yanılısamadan ibarettir. Ancak yine anlaşılmaktadır ki aslında özgürlük, determinist bir yapı olarak görünen Spinoza felsefesinde zorunluluğun bilincinde olmaktır. Çünkü onda her şey doğaya bağlı durumdadır, doğanın içerisinde saklıdır. Bu belirlenimcilğe rağmen insanın kendine yeni bir özgürlük kapısı açması Spinoza felsefesi için çelişik gibi görünüyorsa da aslında bu kapının açılması denilebilir ki bir zorunluluktur. İnsan tam anlamıyla özgürlüğe ulaşamayacağı gibi zorunlu olarak özgür olmalıdır. Çünkü insan da tıpkı doğadaki diğer tüm tarzlarda olduğu gibi kendi varlığını sürdürmek zorundadır. Bu Spinoza için “conatus”tur. İnsan conatus olarak ifade edilen kendi varlığını gerçekleştirme, koruma ve sürdürme isteği ile bir anlamda özgürlüğüne kapı aralar. İnsan bedeninde ise bu varlığını koruma ve sürdürme isteği sevinç, keder ve arzuyu ortaya çıkarır. Spinoza için tüm duyguların temeli sevinç ve kedere dayanır. Bu duyguların birbirini etkilemesi ve arzu yani isteme yetisi, iştah ile girecekleri her türlü alışveriş sonucunda diğer tüm duygular türetilir. Özü itibarı ile sevinç bize iyiyi, keder ise kötüyü sağlamaktadır. Bu noktada yeni bir farkındalık daha kazanmış oluruz. Spinoza için mutlu olmanın formülünde doğanın işleyişinin ve duyguların kavranılmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu farkındalık sayesinde insan olarak var kalma mücadelemizde içinde bulunduğumuz karşılaşmalarda sevince yönelmemiz bizi her zaman iyiye götürecektir. Çünkü “tek değerli olan, tek kalıcı olan ve bizi eyleme ve eylemin kutluluğuna yaklaştıran şey sevinçtir.” (Deleuze, 2005). Oysa kederli bir bedenden yaşam enerjisi yükselmez. Bu anlamda yetersiz bir beden olarak kalır. Sevinç önemlidir ve yaşamda kalma arzumuzu artırır. Bu

sayede sadece mutlu olmakla kalmaz aynı zamanda yaşam içerisinde pasif durumdan bir nebze kurtulup aktif duruma geçerek bilinç düzeyimizi de arttırmış oluruz.

Şimdilerde 3. sezonuyla bizi tekrar ekran başına oturtmuş olan Westworld'de de tam anlamıyla Spinoza'daki farkındalık işlenmektedir. Karşılaşmalar-daki kontrol bizi sevince, sevinç ise sezgisel anlamda yetilerimizi kullanabilmemize yol açarak var kalma-mızı güçlendirmektedir. Westworld'ün yaratımının zemininde Spinoza felsefesi ne kadar etkindir bilin-mez fakat içinde bulunduğumuz dünyanın zemini-ne baktığımızda ise bu zeminde attığımız her adım

Spinoza'nın felsefesinde bizi beklemektedir. Unutul-mamalıdır ki usta bir kayıkçı olmak için öncelikle ırmağın akıntısını hesap edebilmek gerekir.

Kaynakça

Balanuye, Ç. (2016). *Spinoza*. İstanbul: Say Yayınları.

Baudrillard, J. (2017). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (O. Adanır, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Deleuze, G. (2000). *Spinoza Üstüne On Bir Ders*. (U. Baker, Çev.) Ankara: Öteki Yayınevi.

Deleuze, G. (2005). *Spinoza, Pratik Felsefe*. (A. Nahum, Çev.) İstanbul: Norgunk.

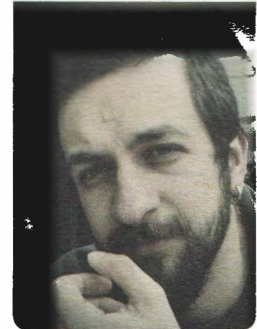
Spinoza, B. (2011). *Etika*. (H. Z. Ülken, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

YAZAR

MUSTAFA DEMİRKAN

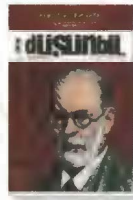
Akademik anlamdaki araştırma alanları gündelik hayat ve mekân sosyo-lojisi-dir. Bu alanların yanı sıra zihin ve beden felsefesi ilgisini çekmek-tedir. Çeşitli mecralarda çalışmaları yayınlanmıştır. Özellikle Spinoza ve Foucault'ya merakı oldukça fazladır. Sosyal bilimler ve felsefe dışında müzik ile de uğraşmaktadır.

Düşünbil Dergisi ve Yayınları Dijital Olarak Kobo.com'da

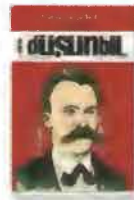
Düşünbil Dergisi
Sayı 76

Düşünbil Dergisi
Sayı 77

Düşünbil Dergisi
Sayı 78

Düşünbil Dergisi
Sayı 79

Düşünbil Dergisi
Sayı 80

Düşünbil Dergisi
Sayı 81

Düşünbil Dergisi
Sayı 82

Düşünbil Dergisi
Sayı 83

Düşünbil Dergisi
Sayı 84

Düşünbil Dergisi
Sayı 85

Düşünbil Dergisi
Sayı 86

Düşünbil Dergisi
Sayı 87

Düşünbil Dergisi
Sayı 88

Düşünbil Dergisi
Sayı 89

Düşünbil Dergisi
Sayı 90

Düşünbil Dergisi
Sayı 91

Düşünmek
Arzuyu Öldürür

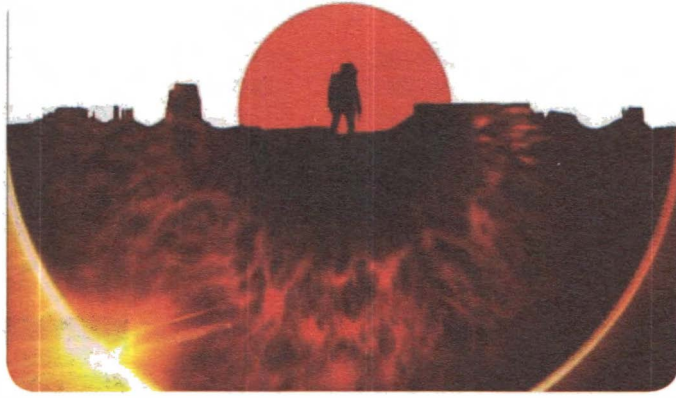
Kadın ve Penis:
Darwin'den
Freud'a...

düşünbil®

DISNEYLAND'DAN WESTWORLD'E HİPERGERÇEKLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ

GÖKHAN GÜRBÜZ - NEDİM SERHAT BİLECEN

Fransız düşünür Baudrillard'a göre "hipergerçeklik" kavramı, gerçekliğin ötesinde yeniden üretilmiş bir gerçekliktir. Bireyin etrafını çevreleyen ve onu kontrol altına alan kitle iletişim araçlarında gerçeklik, sanallaştırılmış ve minyatürleştirilmiş hücreler, matrisler, bellekler ve komut modeller aracılığıyla yeniden üretilmiştir. Böylece gerçeğin sonsuz sayıda yeniden üretimi mümkün olmaktadır. "Gerçek" ideal olan ve negatif süreçlerle başa çıkabilecek bir durumda olmadığından rasyonel bir gerçeğe ihtiyacımız olmayacaktır. Çünkü artık önümüzde işlemel bir gerçek vardır, fakat bu gerçeklik düşsellikten yoksundur. Düşsellğe sahip olmayan bu gerçeklik, bir hiperuzamda kombinatuvar modellere benzeyen, sentetik bir şekilde üretilmiş gerçek, diğer bir deyişle hipergerçektir (Baudrillard, 2018b, s. 14). Baudrillard, gerçekliğin üretilen bir şey olduğunu ortaya koymaktadır. Bireye sunulan bu yapay gerçeklik, gerçeklik kavramının asıl anlamını da aşarak hipergerçek bir duruma dönüşmektedir. Böylece

hipergerçeklik, hakikatin yerine geçmektedir. Kitle iletişim araçları sayesinde hipergerçeklik üretilirken, hakikat kavramı da yeniden inşa edilmektedir. Üretilen hipergerçeklik evreni ile dünya simülakra dönüştürülmüş, dolayısıyla birey bu dünyadan kaçamaz hale gelmiştir.

Baudrillard, bu simüle edilmiş dünyada, artık bir yanılsamanın bulunmadığını, dolayısıyla illüzyonun egemen olmadığını, her şeyin şeffaf olduğunu ve gerçekleştirebileceğini belirtmektedir. Yanılsama ve gerçeklik arasında tezat olduğu, birinin olduğu yerde diğerinin olamayacağı görüşünün hâkim olduğu düşünülse de Baudrillard her ikisinin de çıktığı, yok olduğu bir durumu anlatmaktadır (Kessel & Kline, 2019, s. 10). Bundan dolayı gerçek ve yanılsama arasında bir tezat yoktur, aksine ikisinin ayrımının ötesinde birbirinin iç içe geçmişliği söz konusudur.

Baudrillard için Disneyland, gerçek dünyanın, artık gerçek olmadığının farkına varılmasını engelleyen

bir mekân olarak hizmet ettiği için simülasyonun zirve noktasıdır. Disneyland hipergerçeğin, gerçek gibi görünmesi için vardır. Buna karşılık olarak, üretilen bu gerçeklik de Disneyland'ın eğlenceli görünmesini sağlamaktadır (Slocombe, 2019, s. 44). Farklı bir anlatım biçimiyle Baudrillard için Disneyland'ın hipergerçekliği; gerçeklik ilkesinin yok olmasıyla birlikte, kasıtlı bir şekilde sentetik bir gerçekliğe inanmayı sağlamak için tasarlandı. Westworld'de yaratılan gerçeklik alanı da benzer stratejiyi izlemektedir. Aynı zamanda bu tematik park, bilimkurgudan yoksun bir rüya değil; hem rüya öncesi hem rüya alanı olarak ikiye katlanmış iş gücü sürecinin tam olarak bireylerin 'gerçeklerini' ve 'fantezilerini' hipergerçek sistem içinde kodlama biçimindedir (2019, s. 58-59). Bununla birlikte Westworld tema parkında, insan-robot ilişkileri tartışılmaz bir şekilde efendi-köle rollerini yerine getirmektedir. Bu da bize gerçekliğin yeniden üretilmesinde tarihsel argümanların ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Yaşanılan teknolojik gelişmelerin insanların gündelik hayatlarında yarattığı değişimler göz önüne alındığında aslında çok uzak olmayan bir geleceğin anlatıldığı Westworld dizisi, dünyadaki gerçeklik anlayışımıza dair insan bilincinin nasıl simüle edilebileceğini gösteriyor. Michael Crichton'un 1973 tarihli bilim kurgu filmine dayanan *Westworld* dizisi 'hosts' (ev sahipleri) olarak adlandırılan ve düzenli olarak 'newcomers' (yeni gelenler) tarafından ziyaret edilen Batı temalı bir eğlence parkında gerçekleşen olayları anlatmaktadır. Eğlence parkı müşterilerine heyecan verici bir deneyim, şiddet, cinsellik ve reklam panolarında vurgulandığı gibi 'sınırsız yaşama' fırsatı vadetmektedir. Ancak en dikkat çekici nokta hem ev sahiplerinin hem de yeni gelenlerin aynı görünmelerine rağmen ev sahiplerinin konuklara cinsiyet, şiddet ve gücün uygulanması da dâhil olmak üzere tamamen gerçekçi ve tatmin edici bir deneyim sunmak için seri olarak üretilip programlanan birer robot olmalarıdır. Dizi bir çiftlikte yaşayan genç bir kadın (ev sahibi) Dolores Abernathy; bir genelevin patronu olarak hareket etmek üzere programlanmış Maeve Millay; parkın temalarında gizli anlam arayan Siyah Adam (konuk); ev sahiplerinin ve parkın yaratıcılarından Arnold Weber ve son olarak, anlatıların arkasındaki beyin olan parkın yaratıcısı Robert Ford'un zaman içinde ileri geri giden ve ev sahiplerinin özgür iradeye nasıl ulaştıklarını karmaşık bir şekilde anlatan hikayelerinden oluşmaktadır.

Karanlık ve aseptik bir yeraltı odasında geçen diyalogla başlayan açılış sahnesinde bir kadına sorulan 'Hiç gerçekliğinizin doğasını sorguladınız mı?' sorusu aslında ideolojik bir sorgulama olarak yorumla-

nabilir ancak kadının sınırları belirlenmiş bir robot olması bize diziye dair daha derin bir varoluşsal analiz önerisi sunmaktadır. Çağdaş postmodern tartışmalara bakıldığında bugün toplumların modernden postmodern yaşam tarzlarına geçtiğine dair argümanlara rastlanır. Bu yeni yaşam tarzı insanların hayatlarında imge ve işaretlerin çoğalmasına neden olur. İnternet, sanal gerçeklik ve çeşitli simülasyon oyunları gibi teknolojik gelişmeler artık doğrudan yaşanmış deneyime aracılık ederek siber kültürün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni kültürde artık gerçeklik ve temsil arasında kesin bir ayırmadan söz edilemez. Temsiller gerçekliğe ve gerçeklik de sayısız temsilden oluşmaya başlamıştır. Ancak postmodernizm tartışmasının ötesinde gerçekliği yeniden yaratma özelliğiyle internetin bir simülasyon kültürü haline gelmesi insan-teknoloji ve doğal-yapay arasındaki sınırı bulanıklaştırmaktadır (Hadinson, 2011, s. 266-276). Tam bu noktada postmodern düşüncenin önemli figürlerinden biri olan Jean Baudrillard'ın 1981 yılında kaleme aldığı "Simülakrlar ve Simülasyon" adlı eserinde bahsedilen hipergerçeklik ve simülakr kavramları hem mevcut ortamın hem de Westworld'ün simüle edilmiş doğasını anlamının anahtarı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kökene olmayan gerçeklik olarak tanımladığı hipergerçekliğin simülasyonun bir sonucu olduğunu söyleyen Baudrillard, simüle edilmiş sistem içerisinde gerçeği temsil eden işaretlerin değiştirilerek yeni bir gerçeklik yaratıldığına ve bir zamanlar sadece temsil edilen simülakrların ise gerçekliğin kendisine dönüştüğüne vurgu yapar (Baudrillard, 2006, s. 353-355). Benzer şekilde İtalyan entelektüel Umberto Eco "Hipergerçeklik Seyahatlerinde" hipergerçekliğin gerçekliğin yerine geçtiğini ve paradoksal olarak daha gerçek bir şey haline dönüştüğünü söylemektedir. Ayrıca ona göre görüntülerin yarattığı illüzyon ile mevcut ortam gerçekliğin saf bir yansıması olmaktan çok uzaktır ve böyle bir ortamda tüketicileri eğlendirmek için hipergerçeklik bir statü kazanır (Eco, 1986, s. 7-8). Eco'nun tespitlerine benzer şekilde *Westworld* dizisinde de simüle edilmiş varlıkların oluşturduğu bir simülasyon dünyası bizi karşılamakta ve ziyaretçilerin zevk alması için hipergerçek bir ortam yaratılmaktadır.

İlginç bir şekilde hem Baudrillard hem de Eco hipergerçeklik ve simülasyon örneği olarak Disneyland'den bahsetmektedir. Bir eğlence merkezi olarak Disneyland kurgusal olarak inşa edilen Westworld'un eğlence parkıyla birçok özelliği paylaştığı için iki teorisyenin düşünceleri her iki park incelenirken kullanılabilir. Hem Disneyland'in hem de Westworld'ün ortak amacı kesinlikle gerçekçi ve harika bir

dünyanın varlığına insanları inandırmaktır. Bu anlamda her iki park da sadece yanılsama üretmekle kalmıyor aynı zamanda yapay olduklarına vurgu yaparak insanların arzularını canlandırıyorlar. Benzer şekilde her iki parkın aslında ortak noktası robotlar olarak göze çarpıyor. Eco'nun (1986, s. 45) "Robot olduklarının farkındasınız, ancak onların samimiyetleri karşısında şaşkınsınız" tespiti de olduğu gibi gerçekten de, HBO'nun dramasındaki konukların sıklıkla park içindeki robotlara olan hayranlıkları ve hatta bazen yapay bir ortamda olduklarını unutmaları bize sahte olanın gerçek olanı nasıl ele geçirdiğini açık şekilde gösteriyor. Benzer şekilde Baudrillard Disneyland'in yapaylığına ve simüle edilmiş durumuna dikkat çekiyor. Aslında ona göre Disneyland gerçekliği simüle etmede değil, gerçekliğin yokluğunu ortaya koymada rol oynuyor. *Westworld* dizisinde de parkın yaratıcısı Delos Corporation çalışanlarını günlük yaşamda yaşadıkları benzer yapaylıklardan uzaklaştırmak adına yüksek teknoloji tabloları, hologramlar ve robotlarla etkileşim yöntemlerini kullanır. Böylece çalışanlar neyin gerçek neyin yanılsama olduğu konusunda kafa karışıklığı yaşamadan simüle edilmiş parkın içinde varlıklarını sürdürürler.

Baudrillard görüntünün farklı aşamalarda bozulmasını yansımadan maskeye ve görünüşten simulakr'a olarak teorikleştirmiştir. Aslında aynı teorik yapı *Westworld*'ü analiz ederken de kullanılabilir. İlk aşamada görüntü derin bir gerçekliğin yansımasıdır (Baudrillard, 2006, s. 456). İlk bakışta *Westworld*'ün

geçmişin bir yansıması ve Eski Batı'nın tipik bir temsili olduğu düşünülebilir. Ancak *Westworld* burada geleneksel bir referans noktası olarak daha derin düzeyde Eski Batı efsanesine duyulan özlemin ideolojik bir temsili olarak işlev görür. İkinci aşamada görüntü derin bir gerçekliği maskeler ve denatüre eder (2006, s. 456). Bununla birlikte *Westworld* bir yandan eğlence parkının çekici vaatlerini kullanarak kaybolmuş bir dünya için duyulan nostaljiyi somutlaştırır diğer yandan ev sahiplerinin dünya görüşünü sürekli olarak belirleyerek onları sisteme (ve kendi hikâyelerine) tabi kılar. Böylece parkın içindeki tüm yapı dev bir simülasyon olarak ortaya çıkmaktadır ve bu yapı derin bir gerçekliğin yokluğunu maskeler (2006, s. 456). İzleyici için ise bilinçli, duyarlı ve insan olmanın ne anlama geldiğini göstermek için gelecek geçmişe geri döndürülerek izletiliyor. Zamanın ileri ve geri atılmasıyla hipergerçeklik işaret ve referans arasındaki mesafeyi daraltarak zaman çerçevelerinin karmaşıklığını kullanıyor (Reeves, 2019, s. 281). Yukarıda Disneyland hakkında yapılan yapaylığı ve simüle edilmiş durumuna dair tartışmalar görüntünün bozulmasının üçüncü aşamasına girmektedir. Gerçekliğin yok olduğuna dair bir görünüm sunması açısından *Westworld*'ün Disneyland'dan hiçbir farkı yoktur. *Westworld*'ün esas potansiyeli ise son aşamada karşımıza çıkmaktadır. Burada görüntünün herhangi bir gerçeklikle hiçbir ilgisi yoktur ama kendisi saf simülasyondur (2006, s. 456). Gerçek hayat modellerine göre tasarlanan par-

kın ev sahipleri bu son aşamanın en açık örneğidir. Parkın yaratıcısı Dr. Ford dizinin bir sahnesinde ev sahiplerinin Turing Test 1'i ilk yıldan sonra geçmeye başladıklarından söz eder. Ancak dizinin ilerleyen bölümlerinde Ford'un robotların akıl ve zekâ görünüşleriyle ilgilenmediği göze çarpmaktadır. Aslında Dr. Ford robotlarda bilinç oluşturarak kendi gerçekliğini yaratmak istiyordu. Dizinin devamında da istediği şey oldu. Beklenmedik aksaklıklara rağmen robotlar duyarlılık, farkındalık ve bilinç kazandı.

Kimliklerin giderek parçalandığı ve kararsız hale geldiği postmodern dünyada sembolik anlamların çoğalması insanları çok sayıda geçici simülakr ile özdeşleşebilir bir duruma getirmiştir (Hadkinson, 2011, s. 273). Daha da ötesinde Poster özellikle sanal gerçeklikteki ilerlemelerle artık bireysel alternatif dünyaların yaratılmasının mümkün olduğunu savunmaktadır. Ona göre sanal gerçeklikte gerçeğin olduğu koşulların sonsuza dek değiştirildiği bir simülasyon evreni oluşturulur (Poster, 2006, s. 539). Poster'in düşünceleri gerçek hayatta işgal ettiklerinden farklı roller üstlenen Westworld ziyaretçileri içinde geçerlidir. Aynı zamanda eğlence parkı çalışanlarının sürekli olarak anılarını silerek kişiliklerini değiştirdikleri Westworld'un ev sahipleri ise devamlı değiştirilen döngüler aracılığıyla birden fazla anlatı üzerinde farklı roller oynamaya başlarlar. Böylece simülasyon içinde "özne" sadece sanal dünyada oynanan bir dizi farklı sanal rol olarak var olabilmektedir.

Westworld genel yapısına bakıldığında postmodern bir medya metni olarak düşünülebilir. Gösterilen ortam nadiren kendi dışındaki herhangi bir gerçeğe atıfta bulunan değiştirilebilir bir dizi boş simülasyon (Hadkinson, 2011, s. 272) olarak varlığını sürdürmektedir. Modern ile postmodern'i ayıran çizginin parodi'den pastişe geçiş olduğunu düşünen Jameson, postmodern metinlerde parodinin boş olduğunu ve yerine pastiş'in geçtiğini söyleyerek bu durumun geçmiş ile bağımızın kopmasına neden olduğunu belirtmiştir (Jameson, 1994, s. 17-18). Dizinin genelinde var olan 'özne' olma ve kimlik sorunu düşünüldüğünde Jameson'un parodi, metinlerarasılık ve pastiş üzerine düşünceleri içinde yaşadığımız imgeler dünyası ve bu imgelerin yarattığı gerçekliği anlamlandırma oldukça önemli olduğu söylenebilir. Ancak şu da bir gerçek ki *Westworld* kendi simülasyon sisteminin farkında ve bu durum bir gösteri veya oyun gibi dikkatleri üzerine çektiyor. Her şeyin en ince ayrıntısına kadar tasarlandığı, izleyicilerin sınırı olmayan eğlence parkının içinde hissettiren, çok katmanlı hikaye anlatımlarıyla zenginleştirilen ve karakterleri daha derin bir boyutta işlemek için çeşitli arka plan-

ların kullanıldığı popüler bir TV gösterisi. Sonuçta söylenecek çok bir şey yok. Tek bir doğrudan veya sabit bir gerçeklikten söz edilemeyeceği için Derri-da'nın dediği gibi "Metnin dışında hiçbir şey yoktur". İmgelerin toplumu ele geçirmesine paralel olarak *Westworld*'de de açık bir şekilde olası bir ev sahibinin ayaklanmasına işaret ediliyor; yani simülakr kendi modelinin katili oluyor (Baudrillard, 2006, s. 456).

Sonuç olarak hipergerçeklik ve simülasyon kavramlarını temel alarak gerçekliğin bağlamını ve hipergerçekliğin geçirdiği dönüşümü *Westworld* dizisi üzerinden yeniden okumak, iletişim teknolojilerinin dünyayı algılama biçimimizi nasıl değiştirdiğini görmemizi sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, gerçeğin iletişim teknolojileri tarafından yeniden inşa edildiği ve bireye hipergerçekliğin ötesinde bir yaşam pratiği sunulduğu görülmektedir. Baudrillard'ın Disneyland için "... yetişkinlerin de buraya gelerek çocuklaşmalarına olanak tanımakta ve gerçekte çocuk olmadıklarına inandırılmaya çalışılmaktadır" (2018b, s. 29) söylemi, *Westworld*'de; üretilen robotlar, yeniden üretilen yaşam hikâyeleri ve zaman ile mekâna bağlı gerçeklikler üzerinden gösterilmektedir. Evrenin minyatürleştirilmesinden nesnelliğin mekanikleştirilmesine doğru giden bir sürecin parçası olunmaktadır. "Gerçek" olan, olasılıklar üzerinden yeniden simüle edilerek, farklı şekillerde üretilmektedir. "... kısaca her alanda her şeye eski işlevi yeniden kazandırılmaya çalışılmaktadır." (2018b, s. 30). Yeniden üretilen gerçeklikle insana ve evrene yeni bir anlam verilmeye çalışılmaktadır. Simülasyon düzeninde üretilen bu anlam, Westworld evreninde gerçeklik ilkesinin ölümünü gerçekleştirmiş, yalnızca nesneleri değil aynı zamanda bireyleri yani özneleri de simülakr haline getirmiştir.

Kaynaklar

- Baudrillard, J. (2006). The precession of simulacra. In M. G. Durham, & D. Kellner, *Media and Cultural Studies Keywords (Revised Edition)* (pp. 453-481). Blackwell Publishing.
- Baudrillard, J. (2010). *Fikir mimarları dizisi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Baudrillard, J. (2010). *Sanat komplosu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baudrillard, J. (2016). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm* (4 ed.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2018a). *Kötülüğün şeffaflığı, aşırı fenomenler üzerine bir deneme* (7 ed.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2018b). *Simülakrlar ve simülasyon*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Eco, U. (1986). *Travels in hyperreality*. San Diego, New York, London: Harcourt Brace Jovanovich Publishers.
- Hadkinson, P. (2011). *Media, culture and society*. SAGE.
- Jameson, F. (1994). *Postmodernizm ya da geç kapitalizmin mantığı*. İstanbul: YKY Yayınları.

Kessel, C. v., & Kline, K. (2019). "If you can't tell, does it matter?" Westworld, the murder of the real, and 21st century schooling. *Journal of Curriculum and Pedagogy*, pp. 1-21. doi:10.1080/15505170.2018.1542358

Poster, M. (2006). Postmodern virtualities. In M. G. Durham, & D. Kellner, *Media and Cultural Studies Keywords (Revised Edition)* (pp. 533-547). Blackwell Publishing.

Reeves, L. (2019). Yul Brynner's hat and time travel in the hyper-real. In A. Goody, & A. Mackay, *Reading Westworld* (pp. 277-294). Switzerland: Palgrave Macmillan.

Slocombe, W. (2019). 'That which is real is irreplaceable': Lies, damned lies, and (dis)simulations in Westworld. In A. Goody, & A. Mackay, *Reading Westworld* (pp. 43-60). Cham: Palgrave Macmillan.

YAZAR

İletişim çalışmaları, iletişim teknolojileri ve yeni medya alanları üzerine çalışır. Siyaset felsefesi ve yeni medya sosyolojisi ilgi duyduğu konular arasındadır. Sanal ortamlarda dahil olmak üzere, birçok yerde yazıları yayımlanmıştır. Sinema ve sinema kuramlarına yönelik çalışmalar başta olmak üzere bilim kurgu ve polisiye kitaplardan hoşlanır. Koyu bir futbol taraftarı ve iyi bir aşçıdır. Kitaplarını her zaman belli bir düzende sıralar.

GÖKHAN GÜRBÜZ

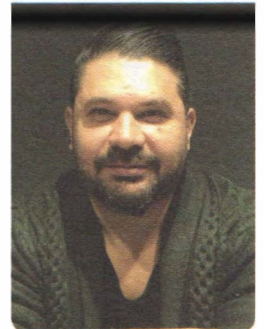

YAZAR

Çalışmalar alanları gazetecilik, kültürel çalışmalar ve iletişim araştırmalarıdır. Eleştirel teori ve düşünce üzerine olan konulara ilgi duymaktadır. Birçok dergide yazıları yayımlanmıştır. Sinema, belgesel ve dizi izlemeyi sever. Boş vakitlerinde kitap okur ve yazar. Basketbol maçlarından asla taviz vermez.

NEDİM SERHAT BİLEÇEN

WESTWORLD, PSİKANALİZ VE YAPAY ZEKA: "DÜNYAYI KIYAMETTEN KURTARACAK AKLA SAHİBİM"

OLCAY YILMAZ

Antik dönemlerden beri felsefe ile bilim kol kolaydı, sonradan farklı yollara ayrılırsalar da bu beraberlik çoğu zaman devam etti ya da devam ettirilmek istendi. Bilimin kesinliği ile felsefenin özgür düşüncesi bir çatışma doğurdu ama yine de bu çatışma içerisinde bu uzun yürüyüş günümüze kadar uzandı. Günümüzde de felsefe kimi zaman bilim ile iç içeyken kimi zaman da özgür düşünce üretimine devam etti. Gelişen son noktada felsefe o kadar çeşitlendi ki, kimileri sadece maddenin varlığından söz ederken kimileri de yalnızca düşüncenin var olduğunu dile getirdi. Ancak temel mesele yine hakikatin arayışı oldu. Sonuç olarak 'hakikat nedir' sorusu sorulmaya devam ediliyor. Ben de bu yazıda insan zihninin varlığını ele almaya çalışacağım ve bunu da *Westworld* dizisinden küçük referanslar vererek yapmaya çalışacağım. Soracağım temel soru şu olacak: Bilim insanları ve felsefeciler yapay zekâ geliştirmek ve nispeten insana benzer ve hatta insana benzemekle kalmayıp insan zihnini kat kat aşan bir yapay zekâ yaratmaya çalışırken aslında ne yapmaya çalışıyorlar? Eğer insana benzer bir yapay zekâ yapmayı başarırırsak başaran o insanın kendisi de bir yapay zekâ olabilir mi? Soruları çeşitlendirebiliriz, ayrıca 'zihin nedir' sorusunun

yanıtını henüz vermemişken yapay zekâ üretmek ne kadar doğrudur, o da ayrı bir tartışma konusu!

Freud, insan zihninin görünmeyen yönlerini inceledi ve bunu da iyi ki yaptı. Çünkü felsefecilerin ve bilimcilerin insan zihninin kör noktaları olan bölümlerine dokunmamaları veya araştırma yaparken göz ardı etmeleri aslında büyük yanılgılara neden oldu. Bunlarda biri de özgür irade konusudur. Freud bize şunu öğretti: İnsan kendi aklının efendisi değildir. Peki bu ne anlama geliyor, yani kendi aklımızın efendisi olduğumuzu nereden çıkarıyoruz? Bilim veya genel olarak felsefe akılla yürütülen bir eylemdir ve modern felsefenin belki de bilimin de dayandığı temel filozoflardan olan Descartes'ın da şüphe duymadığı tek şey düşünen aklın kendisidir! Aklımıza güvenmiyorsak başka neye güvenebiliriz? Kararlarımızı akıl ile yürütüyoruz ve aklımıza çok güveniyoruz. Oysa Freud'un bize öğrettiği ikinci şey aklımıza ne kadar güvenirse güvenelim aklın da göremediği kör noktalar var ve bu kör noktaları görememek kişinin kendine olan öz güveninde sarsılmaz bir yapı oluşturuyor. En 'deli'si bile şunu demiyor mu: "Dünyayı kıyametten kurtaracak akla sahibim!" Kendine veya akla güven kör noktaları görmeye engel olabildiği

gibi, görünen kör noktaları da yok saymaya itebiliyor.

Elbette 'kör noktalar nelerdir' diye sorulacaktır. Platon'un mağarası insan zihninin kör noktalarına bir atıftı. Zihnimiz gözlerimizin yardımı ile görebiliyor diyebilirsek de görüntüler insan zihninde oluşuyor. Zihni bir perde olarak düşünürsek bu perdeye gözlerimizden gelen bilgi yansıyor. Peki gören kim? Platon, zamanında mağara alegorisini ile bu durumu anlatmaya çalışsa da temel bilgi 2000 yıl sonra bize Freud tarafından iletilti. Freud bize aklımızın efendisi olmadığımızı söylerken bilinçdışı gibi ilginç bir kavram ortaya koydu. Freud'a göre bizi yöneten, aklımız veya bilincimiz değil bilinçdışı güçlerdir. Bu bilgi akla veya aklın sınırsız gücüne inanan insanlar tarafından oldukça tepki ile karşılandı. Bilimin araştırmacılığı felsefenin uçsuz bucaksız düşünme özgürlüğü bile psikanalizin verileri karşısında tepetaklak oldu. Freud da Kopernik ve Darwin gibi akıl almaz saldırlara uğradı. Bir kısım insan Freud'un kuramını karikatürize ederek algılamaya çalışırken birçoğu da psikanalizin verilerini görmezden geldi. Neden mi? Çünkü göklere çıkardığımız akıl Freud tarafından tahtından indirilmişti. Dini bağnazlığın bilime ve felsefeye olan tepkisi bu kez bazı bilimciler ve felsefeciler tarafından psikanalize uygulanmaya başlanmıştı.

Bilim ve felsefedeki bu bağnazlığın bir nedeni de özgür iradenin elden gitmesidir. Özgür irade ile aklın hakimiyeti bir madalyonun iki yüzü gibidir. Peki

aklın ve özgür iradenin sarsılması insanları neden tedirgin etti? Bunun en büyük nedeni bilimin ve felsefenin dine karşı aldığı konum ile ilgilidir. Dinin karşısına konumlanmış ve onun öznesi olmuş kişiler psikanalizin insanın iç dünyasındaki verileri bu konumlanmanın tarafı olmayınca bir anda psikanaliz saçma, şarlatanlık hatta hurafe haline getirilmeye çalışıldı. Elbette bu konumlanmanın özneleri hayatları boyunca narsisistik yapıları kırılmadan dünyayı kurtaracak akla sahibim argümanı ile yaşarlar. Çocuk sahibi olup çocuk yetiştirmenin zorluklarını görenleri örnek verebiliriz -ki psikanalizin keşfi çocuklukta yaşanan fantaziler ile doğrudan ilgilidir. Dünyayı kurtaracak akla sahibim diyen özneler kendi çocuğunu kurtaracak akla sahip olamayabiliyor ve sonuç olarak çocuk yetiştirmede büyük güçlüklerle karşılaşabiliyorlar. Elbette sadece bu kişiler çocuk yetiştirmede sorun yaşıyor demiyoruz. Ama genel olarak çocuk yetiştirme ile ilgili yaşadığımız sorunların en başında aklımıza olan güven yatıyor. Neden mi? Çünkü çocuğumuzdaki sorunlar genellikle ebeveynlerin kör noktalarına gelen ve yaşamı boyunca çözemediği sorunların çocukta boy vermesinden kaynaklanıyor. Çocuğumuz bizim kör noktamızda büyür. Ve biz özgür irademizle bu kör noktalarda büyüyen çocuğa müdahale edemeyiz. Kim müdahale eder? Felsefenin ve bilimin kör noktası da psikanalizdir. O nedenle psikanaliz önemlidir. Freud çocuk cinselliğinden

başlayarak psikanaliz kuramını geliştirdi. Oysa çocukların yaşamları hep göz ardı edildi. Sonuç olarak psikanaliz de göz ardı edilmeye devam ediliyor.

Tüm bunların ışığında zihnimizin bir yansıması olarak yaratmaya çalıştığımız yapay zekalar bize o ilginç masalı hatırlatıyor: Ayna ayna söyle bana benden güzel var mı dünyada? Yapay zekalar yaratıp ona kendimizin ne kadar akıllı olduğunu söyletmeye çalışıyoruz. Dünya iklim değişikliği, kirlenme, doğanın yok olması gibi teknolojinin getirdiği (iyileri bir kenara bırakırsak) kötülüklerle uğraşmak yerine uzaya nasıl çıkarız, kentleri nasıl daha betonlaştırırız gibi fallus merkezli dinamiklerle ilgileniyoruz. Aynadaki bize “senden akıllısı yok bu dünyada” diyene kadar devam edeceğiz. Oysa ayna hiçbir zaman bunu demeyecek. Çünkü daha güzeli var ve bu güzeli keşfetmek insanlığın sonu için daha iyi olacaktır. Elbette Freud büyük bir devrim yaptı ve zihnimizi korumak için bize ipuçları sundu. Her ne kadar Freud psikanalizin kurucusu olsa da o bir nörologdu. Biyolojinin sarsılmaz bilgisini edinmişti. Psikanalizi birçok kuramcı farklı yönlerde incelese de Freud’dan sonra en keskin ve devrimci Jacques Lacan çıktı. Lacan insan zihninin neredeyse haritasını çıkardı. Lacan’a göre zihnimiz dilsel bir ağla örülmekte ve bunu da Öteki diye adlandırdığı gizli bir güç yapmaktaydı. Gizli dememin nedeni aslında böyle birinin asla olmamasıdır. Lacan’a göre zihnimiz yanlış tanıma üzerine kurulmuştur.

-dikkat spoiler içerir-

Westworld dizisine gelirsek; dizi Yul Brynner’in başrolünde oynadığı 1973 yapımı *Westworld* adlı filme dayanmaktadır. Filmde olduğu gibi dizide de yapay bir set hazırlanmış ve insan kılığında dolaşan robotların da bulunduğu bu yapay sette zengin insanlar, Batı dünyasını deneyimlemektedirler. Dizide bir merkezden yönetilen robotlar, ki robotlar insana birebir benzer şekilde tasarlanmıştır, gelen ziyaretçilere çeşitli oyunlar ile western deneyimi yaşatmaktadır. Robotları öldürmek serbesttir, öldürülen robotlar tamir edilerek ertesi gün hayatlarına kaldıkları yerden devam etmektedirler. Ama bu durum umulduğu gibi gitmez. Robotların bazıları çeşitli anıları belleklerinde saklamaktadırlar ve çekirdek anı oluşturarak bulundukları ortamın değişimini gözlemlemeye başlarlar. Yüzlerce, binlerce defa öldürüldükleri, her seferinden acı çektiklerini artık biliyorlardır. Dolores adlı karakter bir törende bulunan insanları öldürür ve kaçır. Tam da umulmadık bir anda çıkar ve onları tasarlayanları öldürür. İnsan bedenine sahip olmayan, insan tarafından tasarlanmış bir robot nasıl olur da bilinçli hale gelip özgür

iradeleri ile karar vererek onları tasarlayan insanları öldürebilir? Elbette elimizde böylesi bir zekaya sahip bir robot yok ve bu bir kurgu olarak karşımızda duruyor. Ama ilginç olan şey bu robotlara ne kadar da benzediğimizdir. Oğlu için ağlayan anne (ev sahibi) acı çekiyor ve kahroluyor. Aynı bizim gibi. Acı doğal mı yapay mı? İnsan zihni kuşkusuz çok karmaşık! Lacan’ın formasyonunda her biri bir disiplin olacak alanlar bir araya getirilmiş ve karşımıza matematikten, dilbilime, antropolojiden sanata, sosyolojiden felsefeye kadar birçok alanı kapsayan kavramları ile – ki bakış, ses, arzu, Öteki, imgesel ben, ben ideali, ideal ben, nesne a, zevk, haz, fantazi, düşünce, ayna evresi, gösteren, fenomen, eksiklik, kaygı, kendilik, gerçek, simgesel vb. onlarca kavram ile zihninin bir bakıma haritasını çıkarmıştır. Lacan’ın argümanına göre eğer bir yapay zekâ yaratacaksak bunun kendimiz olduğunu kabullenmemiz gerekiyor. Arzu Ötekinin arzusudur derken Lacan tam da buna işaret ediyor. Dizideki robotlar her gün aynı sahneyi aynı şekilde tekrarlıyor. Tıpkı bilinçdışının tekrarı gibi!

Elbette yapay zekâ, robot, insan zihnini taklit eden yazılımlar, büyük veri vb. teknoloji çağının getirdiği bu kavramlar birbiri ile iç içedir. İnsanın davranışları o kadar önemli ki, artık Google, Facebook vb. firmalar insan davranışlarını gözlemleyip bunu çeşitli firmalara satarak gelir elde ediyorlar. “Bugün hamburgerciye gittim, fotoğraf çekip Instagram’a koydum ve çeşitli beğeni ve yorumlar aldım” gibi bir eylemde bulunduğunuzda bu beğeni ve yorumlar ve hatta evden çıkış saatleriniz, parayı harcama ile ilgili bilgilerinizin hepsi şirketlerin ilgili şirketlere sattığı bilgiler arasındadır. *Westworld*’de gelen ziyaretçilerin davranışları da yazılımlar aracılığı ile takip edilip depolanmaktadır. Lacan’ın büyük Öteki dediği ve öznenin konumlanmasında temel işlev gören yapıyı *Westworld*’de de görebilmekteyiz. Davranış veya kararlarımızı özgür irademizle aldığımız yanılsaması yaşamımızdaki temel eksikliklerden biridir. Kızgın ve sinirli babanın karşısında konumlanan çocuk hayatı boyunca kızgın ve sinirli bir yaşam sürebilir ve kişiliğinin doğuştan geldiğini ve bu ruhsal yapının değişmeyeceğine inanır. Oysa bu özne Ötekinin karşısında bu şekilde konumlanmıştır. Konumlanma insanların bilinçdışı savunma mekanizmasıdır ve zevk üretir. İnsan dediğimiz canlının arzu üretimi buradan sağlanır. Arzunuz bittiği gün yaşamak istediğiniz de kalmaz. Lacan “arzu Ötekinin arzusudur” derken Ötekiye olan muhtaçlığı da dile getirir. Bu durumda “kimseye ihtiyacım yok” sözü hem saçma hem de aşırı ihtiyacın dile getirilmiş biçimidir. Robotlar kadar basit bir yapıya sahip olmasak da Ötekiye muhtaç bir yapay zekayız.

Çocuk sahibi olana kadar yaşam hakkında hep basit düşünürüz. Çocuğun kişinin yaşamına girmesiyle birlikte yöneten ve yönlendiren anne babalar olarak kendi yaşantımız ile çocuğun yaşantısı arasındaki fark bize gerçeği sunar. Bir gösteren özneyi başka bir gösteren için temsil eder derken Lacan, gerçekliğin fark'tan dolayım lanarak ortaya çıktığını belirtir. 1 yaş büyük olan abimizden korkabiliriz. Çünkü anne babanın talimatı bu yöndedir. Oysa bu talimat bir yılla kaçırdığımız o hayattan bizi mahrum bırakır ve abinin tahakkümü altında korkuyla yaşayabiliriz. Oysa bu tahakkümü kıracak başka hiçbir

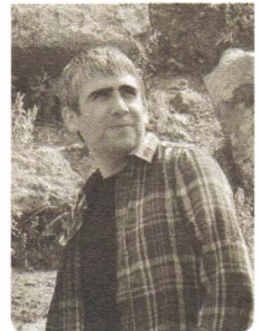
güç yoktur. Efendi; köle efendiyi tanıdığı oranda efendidir. Spartaküs'ün köleliği reddetmesi yine bu farktan kaynaklanmaktadır. 7-8 yaşındaki çocuğun şiddet uygulayan babaya karşı çıkması beklenebilir, tam tersine çocuk kendini suçlayabilir. Oysa babayı tanımak çocuğun elinde değildir ve annenin babayı tanıması çocuk için yeterlidir. Kısacası davranışlarımızı yöneten faktörler çok karmaşık olsa da psikanaliz bize bu yapıların içerikleri hakkında detaylı bilgi verebilmektedir. Kendi çocukluğumuzdan dersler almışsak psikanaliz ile doğacak çocuklarımıza yaklaşımımız daha farklı olacaktır.

YAZAR

OLCAY YILMAZ

Araştırma alanları, Lacanyen psikanaliz, fenomenoloji, zihin felsefesi üzerinedir. Mitoloji, Bilim Felsefesi, Siyaset Felsefesi ilgisini çekmektedir. Çeşitli dergilerin yanı sıra sanal ortamlarda makaleleri yayımlanmıştır. Şiir, edebiyat, mizah ve biyografi kitapları okumayı sever. Boş zamanlarında fotoğraf çekmek, seyahat etmek, antik kent gezileri yapmak ve bağlama çalmaktan hoşlanır.

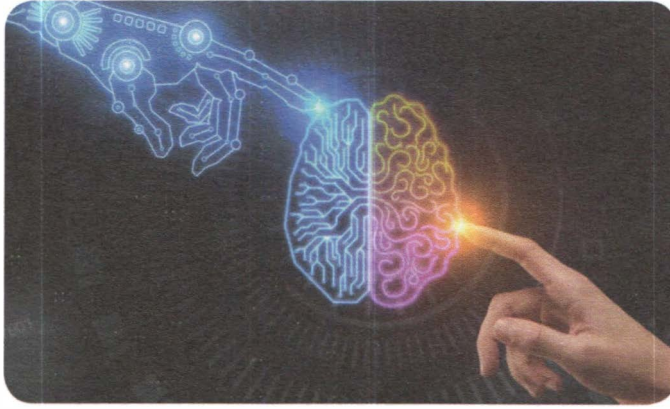

CENNETTE BELA: YAPAY ZEKANIN YÜKSELİŞİ

DAVID LLOYD DUSENBURY

ÇEVİREN: ÖZLEM ZEYTİN

Yapay zekanın yükselişi bir çoğumuz için neden sinir bozucudur? Bu konuda bir teorim var. Belki de yapay zeka ile ilgili tedirginliğimizin sebebi, 21. yüzyılın bir kuruluş ile ilk defa etkileşime geçen ya da ‘nous’ yani ‘zeka’nın ilk defa görüldüğü bir yüzyıl olmayacağı gerçeğinden kaynaklanıyor olabilir. Sonuçta, insanoğlu böyle bir olayın doğrudan varisidir. Birçoğumuzun insansı makineler fikrinden dolayı tehdit altında hissetmesinde, bu makinelerin bazı açılardan insanlar gibi olacağı düşüncesi bir ihtimal değil midir?

Elbette bu, bize insanların neye benzediği sorusunu sordurur. 18. yüzyılda filozof Cenevrelî Jean-Jacques Rousseau, *Eşitlik ve Eşitsizliğin Temelleri* üzerindeki söyleminde pişmanlık duymayarak şöyle demektedir: “İnsanlar kötüdür.” Rousseau’ya göre bu kötümser bir hipotez değildir (1755’te yazıyor) ama “üzücü ve yinelenen deneyimin ispatı gereksiz hale getirdiğini” gösteren, belirgin bir gerçektir. Açıkçası

2018’de insanlık tecrübesi hala, benim gözümde, oldukça kasvetlidir.

Belki de, çoğu filozofun (ve teknoloji üreticisinin) unutmuş olduğu bir soruyu yeniden hatırlama zamanıdır: İnsanları kötü yapan şey nedir? Rousseau, bilhassa, “insanın doğal olarak iyi” olduğunu kabul eder – ama orijinal olarak erdemli türlerin “edindiği bilgi” ile bozulduğu sonucuna varır. Bu son derece ilginçtir.

Artık insanın bilgisi ve insanın ahlaksızlığı arasında bir bağlantı olabileceğinden şüphe etme eğilimimiz ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte, 19. yüzyılın ortalarına kadar, Avrupa ve Amerika’daki az sayıda kişi, insan kötülüğünün kökeninin bir şekilde Yaratılış kitabı Genesis’in ilk sayfalarında temsil edildiğinden şüpheleniyordu. Genesis’te, hikayesi belirli ama görüntüleri rüyalar kadar derin olan, sonbaharın arkaik bir efsanesini buluruz. İlk insan çifti olan Adem ve Havva, Tanrı tarafından cennette, cennet

bahçesi Eden’de, çıplak ve masum aşıklar olarak yer almaktadır.

Ama bir yılan, Havva’yı cezabetmeden önce, Adem’i İyilik ve Kötülük Bilgisi Ağacının meyvesini tatmaya zorlar. “Sen tanrı gibi olacaksın” diye fısıldar. Havva, bu meyvenin “göze hoş” geldiğini ve Adem de yedikten sonra “her ikisinin de gözleri açıldığını” fark eder. İnsanlık onlarda ilk defa, insanoğlunun bugün görmekten kaçamadığı, zulmün olasılığını ve ölümlün amansızlığını görür.

Yaratılış kitabı Genesis’e göre tüm vahşet ve umutsuzluk, bilgiyi yasadışı bir şekilde elde etmek için, ilkel bir insanın iradesiyle başlar. Fakat bunun ‘akıllı’ makinelerinin şafağıyla olan ilgisi nedir? 1780’ler ve 1790’larda, Usta-düşünür Immanuel Kant, Rousseau’nun insanın ahlaksızlığı teorisine yoğunlaştı. Kant, insanların “kötülüğe karşı bir eğilime” sahip olduklarına çok ikna olmuştu. Tıpkı Rousseau gibi, “kendimize resmi bir kanıt sağlayabiliriz” dedi. Kant için yaşamın bize gösterdiği kanlı sahneler, nihaiydi.

Dahası, Kant 1786 tarihli “İnsanlık Tarihinin Tahmini Başlangıcı” adlı eserinde Genesis’in ilk sayfalarına döner. Kant, Cennet Bahçesi Eden anlatısının “sadece kurgu” olduğunu önermektedir ama onun içsel tutarlılığından da çok etkilenmiştir. Böylece Kant, Yaratılış üzerine modellenen insanlığın düşüşü ile ilgili felsefi bir anlatıyı ortaya koyar. Kant’ın sorgusu, daha sonraki bir metinde “esas kötülük” olarak adlandırdığı şeyin kökenidir. “Esas” ile demek istediği, insanoğlunu insanoğlu yapan şeyin, bu “kötülük” tarafından dokunulmak olmasıdır.

Kant, ilginç bir şekilde belli temel gerçeklerin temsiliinde, “kutsal belgenin oldukça haklı” olduğunu kabul eder. Örneğin, Yaratılış Ağacı onun için insanoğlunun içgüdü tarafından belirlenen sınırlarının ötesine ilk kez gittiği, baş döndürücü bir andır. Kant’ın gerekçesi, tarih öncesi insanın garip meyveyi tüketmek için yaptığı tercihin, seçim gücümüzü aktif hale getirmiş olabilesidir. Ona göre içgüdü’nün ‘bir tek arzu nesnesi’ni gerekçe gösterdiği yerde, akıl “bir sonsuzluğu” keşfeder. Ve bir kez içgüdü’nün sert kabuğunu çatladığında, geri dönmenin imkansız olduğunu vurgular.

Bu bizi tekrar yapay zekaya getirir. Kant’a göre insanlar kötüdür çünkü onlar akıllıdır. Bu elbette ki, zekanın kötülük olduğunu söylemek değildir. (Kant bir rasyonalisttir.) Kant, daha ziyade, insanoğlunu –iyi ve kötü– tüm kapasitelerinin gelişmesinde “dayanılmaz” bir hale sokmanın, “huzursuz” özü olduğunu düşünür

Ortaya çıkan “akıllı” teknolojilerin tedarikçileri, makine sistemlerinin yalnızca insanlar ihtiyaçlarını anlamak için kodlanacağını söylüyor. Etik bilgi sahibi yapay zeka tasarımcıları ve tasarımları sayesinde, ‘akıllı’ makinelerin birer haydut olmayacağından emin olabiliriz. Ne de olsa, “Kötülük etme!” (Don’t be evil.), son zamanlara kadar Google’ın kurumsal sloganıydı.

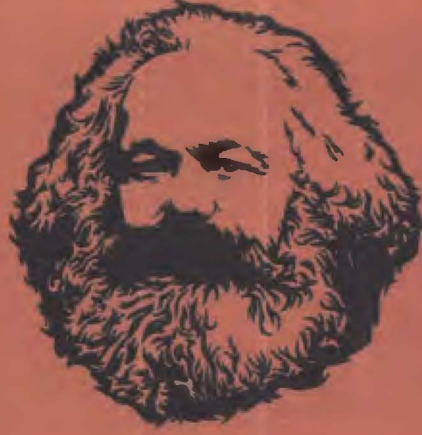
Bununla birlikte Google, DeepMind teknolojisinin belirli bağlamlarda, belirli görevlerle karşı karşıya kaldığında “oldukça agresif” davranış biçimleri sergileme eğiliminde olduğunu gözlemlediği için adeta şok olmuştur. Muhtemelen, Kant bunu tahmin edebilirdi. Kant’ın yaratılış yorumu, tamamen iyiliksever yapay zeka fikrinin resmi olarak tutarsız olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü, her yeni bir gerçek zekâ oluşturulduğunda, beraberinde kötülük için yeni bir kapasite oluşur.

Eğer Kant haklıysa, o zaman akıllı makinelerin bizim gibi, kötülüğe karşı bir eğilime sahip olacağından emin olabiliriz (çünkü onlar da akıllıdır). Onlar da yasak meyveyi tatmak isteyecekler. Yine eğer Kant haklıysa, kötü makinelerin yokluğundan –ki henüz kötü makineler yoktur– gerçek bir makine zekasının yokluğuna uzanan sebeplerin kaynağı biz olabiliriz.

Jean Baudrillard’ın 1990 tarihli kitabı *Kötülüğün Şeffaflığı*’nda çizdiği, bir akıl yürütme çizgisidir. Bilgisayarların “erdemli olduğu” söylenebilir, der Baudrillard – ama bu sadece “kendi bilgilerinin baştan çıkarılmasına bile bağışıklık sahibi” oldukları içindir. Baudrillard için bilgisayarların kötülüğe karşı bağışıklığı sadece, front-wave makinelerini “zeki” olarak adlandırsak da, aslında “zekadan yoksun” olduklarını kanıtlamaktadır.

Yaratılış kitabı Genesis’te dramatize olan ve Kant tarafından rasyonelleştirilen zeka ve kötülük arasındaki bağlantı, sadece arkaik bir korku değildir. “Akıllı” teknolojilerin yaratıcılarının ve teknoloji filozoflarının pervasızca görmezden geleceği, süregelen bir felsefi iddiasıdır.

İngilizce orijinali: Dusenbury, D.L. “Trouble in Paradise: The Rise of Artificial Intelligence”. *thephilosophicalsalon.com*, 2 Tem 2018.

İnsan doğaya ne kadar yabancılaşırsa
o kadar toplumsallaşır, ne kadar toplumsallaşırsa da
o kadar kendine yabancılaşır.

Karl Marx

LACAN VE YAPAY ZEKÂ

JOSEPH WEISSMAN

ÇEVİREN: ELİF ARSLAN

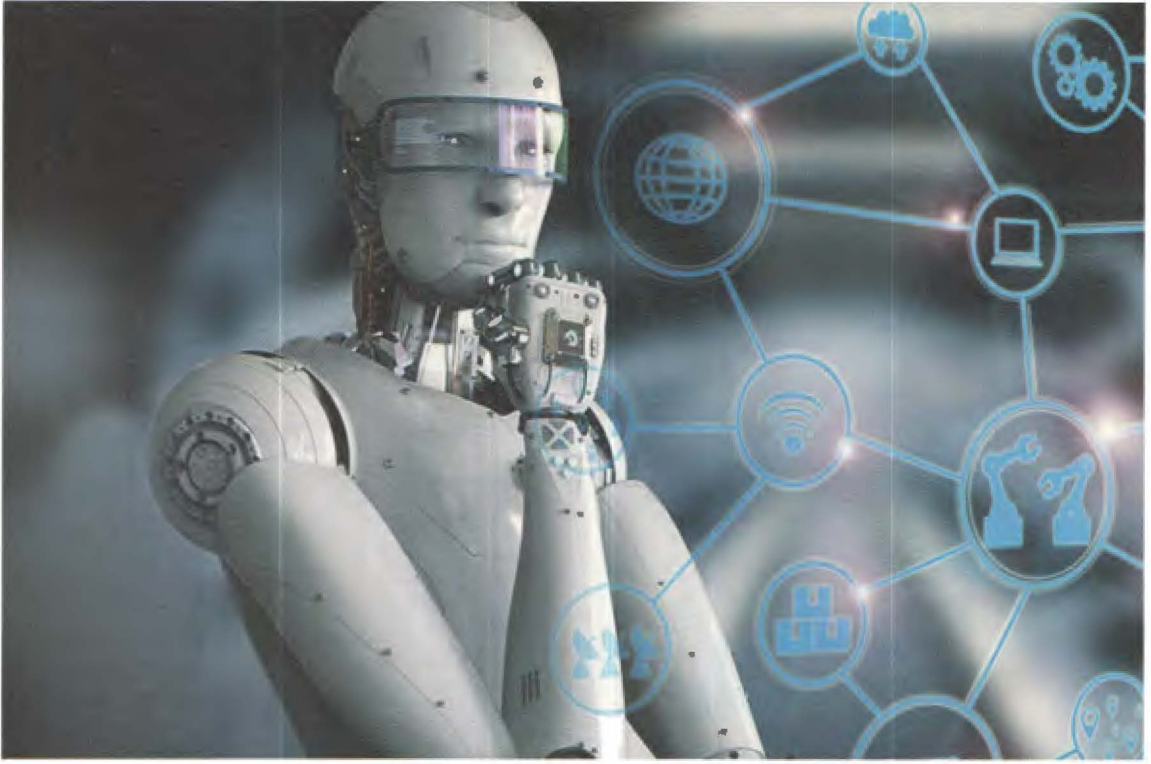

Burada, Lacan'ın felsefi ve psikanalitik projesiyle modern yapay zekanın hedefleri arasındaki kışkırtıcı ilişkiyi biraz daha belirginleştirmek istiyorum. “Deneyimlenecek öznel bir bileşen neden var?” sorusuyla açıklanabilen bilincin “zor problemi” ile başlayalım. Chalmers, “Bilincin Problemiyle Karşı Karşıya Gelmek” adlı ufuk açıcı makalesinde bunu şöyle ifade eder:

Bazı organizmalar birer deneyim öznesidir, bunu yadsıyamayız. Ancak bu sistemlerin nasıl bir deneyim öznesi olduğu sorusu kafa karıştırıcıdır. Bilişsel sistemlerimiz görsel ve işitsel bilgiyi işlemeye başladığında neden görsel ve işitsel bir deneyimimiz oluyor? Koyu mavinin niteliği ve do notasını duymak gibi. Zihinsel bir imgeyi akılda tutmayı veya bir duyguyu deneyimlemeyi isteyen şeyin neden var olduğunu nasıl açıklayabiliriz? Deneyimin fiziksel bir temelden doğduğu üzerine yaygın bir mutabakat var;

fakat bunun neden ve nasıl ortaya çıktığına dair iyi bir açıklamamız yok. Fiziksel süreçler neden zengin bir iç yaşam ortaya çıkarsın ki? Gerekli olsa bile pek de mantıklı görünmüyor ama böyle.

Deneyimin bu “yadsınamaz” unsuru, tamamen öznel bölgedir. Doğrusunu söylemek gerekirse, bir yer, bir kavram, bir kelime ya da bir nesne değildir. Aksine, bu bölge dilbilimsel/mimik “gerçekliğinin” nihai kaynağı gibi görünmektedir; aslında bir gösterenin kendi anlamını geciktirme kapasitesini temsil eder, gerçekleşen gecikme, ona anlam kazandıran gelecekteki ifadelerle bağlı olan anlamlandırmanın deneyimidir. Bu tarz bir erteleme teknik bir kavram, bir kelime ya da bir nesne değildir; ama bir deneyim ya da zamansal bir moddur. Burada Derrida'nın *différance*(1) kavramıyla ilişkilendirilecek şeyler var: Lacan için benlik, simgeler gibi, kendi kimliğini ilişkisel biçimde yapılandırır.

Öyleyse kısaca, bu kriz bir yinleme problemine indirgenebilir: “Benliğin nasıl göstermeye başladığı”nı göstermeye nasıl başlayabiliriz? Bilincin bu “açıklayıcı çıkmazı” onu şematik, algoritmik veya herhangi bir anlamda teknik (şiişerel olmayan veya arketipik bir tanım) dile çevirmekteki beceriksizliğimiz, açıkça, deneyimin meraklı kendine-aidiyetinden, bilinçli farkındalığın çatlamış düşünömselliğinden kaynaklanmaktadır. Lacan 1949’daki ayna evresi (aynı zamanda *Ecrits*’deki ilk makalenin konusu olan) dersinde, öznelliğın düğümü ya da birleşme noktası olarak bu kesigi ya da çatlağı mercek altına almıştı.

Lacan’ın gelişme üzerindeki bu çalışması elbette sadece Freud’dan değil, aynı zamanda geçen yüzyılın ilk on yılında Sorbonne’da ders veren Marksist psikanalist Henri Wallon’dan da fazlaca etkilenmişti. Wallon’un teorisi, (Piaget’nin teorisinde ortaya çıkamayan) gerileme olasılığını öne sürmesi sebebiyle Piaget’nin gelişim modelinden farklıydı. Wallon’a göre, bir çocuğun doğduğu andan itibaren (veya belki daha evvel) dürtüsel ve duygusal faktörler, içsel hisler ve filizlenen öznel bir farkındalık tarafından yansıtılan dış çevreden kaynaklı duygulanımsal etkiler halihazırda vardır. Bu faktörler, çocuk duygusal modları ve “mimik bozukluğunu” ayırt edene kadar pozitif ve yönlendirilmiş etkileşim tarafından çocuğun gerçekliğine hükmeder; çocuk dış uyaranları entegre eder, (daha önce baskın olan duygusal

iç duyularının yerine) bunların gerçekliği yapılandırmasına izin verir. Bu ikinci aşama (Wallon’un duyu-motor ve izgüdüşömsel aşama dediğı) zekanın iki farklı türünün ortaya çıkmasını destekler: Gerçek dünyanın manipölasyonundan ve çocuğun kendi bedeninden gelen uygulamalı zekâ ve yapı etkileşiminden (taklit, benimseme ve doğrulama) gelen söylemsel zekâ. Wallon’un (Lacan hakkındaki) görüşlerinin en önemli felsefi sonuçları gelişimin krizidir. Wallon, dağınık nedenselliğe, gelişimin (Hegelci anlamda) düzgün diyalektik sürecine vurgu yapar: Özne, bir eksik ile yapılanmıştır; gelişimin pozitif teorisi, tüm olası gelişim ve ilerlemenin altında yatan bozulmanın fazlaca gerçek krizi için bir bakıma, kritik bir çıkmaz, bir anti-sentezdir.

Bu yüzden Lacan için ayna evresindeki kriz, aynadaki bir bakışla birleşen “parçalar ve parçacıklardan” oluşan önceki bedenın silinmesi değildir. (“Ah! Sonunda birleştirdim!”) Lacan’a göre bilinç bütönlüğünün kurtuluşu, zaten yanlış bir algıdır ve sadece mevcut bir benlik yitimi riskini, gerçek bir bozulmanın ve bir adım ileri iki adım geri şeklindeki gerilemenin travmatik olasılığının altını çizer. Çocuk kendini bir “ben” olarak, dış dünyadan bağımsız tam bir varlık olarak görme arzusu taşır. Lacan için arzunun kendisi bir bütönlük arzusudur; yine de arzu boşluktur ve eksik parçadır. Arzu nesnesi –tamamlanmış kendilik– arzulanan nesneye olan mesafeyi koru-

arak öz-yönelimli faaliyetimizi yapılandırır. Özne bu bölünmedir; nesne (imgesel bütünlüğün içindeki sembolik boşluk) arzudur. O halde Lacan, aynaya bakarken çocuğun yaşadığı “tanımanın” aslında yanlış bir tanıma olduğunu, bir eksikliği tanıdığını söyler: Bütünlük hissi, “parçalar ve parçacıklardan” ortaya çıkar. İki kat kendimizin dışında olmak: Kendimiz olmamız budur. Öyleyse aynaya baktığımızda, kendimizi farkına yanlış varışımızla bizden yabancılaşmış, doldurmak için sonsuza dek (imkânsız bir şekilde) kapatmaya çalıştığımız ve sonu olmayan şekilde, tamamlamanın fantazisini kurduğumuz bir boşluk tarafından yapılanmış bir benlik yaratırız. Lacan’ın kendisinden dinleyelim (Erdoğan Özmen’in çevirisinden*):

Gerçekten de bu eylem maymunda, imgeye hâkim olunarak boş bulunmasından sonra yitip gittiği halde, çocukta daha belirlediği an bir dizi davranışsal tepki yaratmaktadır. Tamamen oyun niteliğindeki bu davranışlarla çocuk, imgede varsayılan hareketlerle aynada yansıyan çevre arasındaki ve bu fiili (virtual) karmaşa ile onun aynada ikileştirmiş olduğu asıl gerçeklik yani, kendi bedeni, etrafındaki insanlar ve eşyalar arasındaki ilişkisi deneyimlemektedir.

Bu olayın altı aylıktan itibaren meydana gelebileceği Baldwin’den beri biliniyor. Onun tekrarı, bizleri ayna önündeki bebeğin bu şaşırtıcı manzarası üzerinde düşünmeye sevk ediyor. Henüz daha yürümeyi bile becerememiş, hattâ ayakta bile duramayan ancak bir insanın ya da yapay bir nesnenin (Fransa’da trotte-bebe, yürüteç dediğimiz) desteğiyle tutunabilen bebeğin, yine de sevinçli bir çaba içinde desteğinin engellemelerini aşmış, bedeninin duruşunu az çok sarkmaya benzer bir tarzda sabitleyerek, imgenin bir anlık bir parçasını geri getirmeye, onu bakışı içinde tutmaya çalışması üzerinde düşünmeye.

Bana göre bu faaliyet, on sekiz aylık olana kadar teslim ettiğim yorumu korur. Bu yorum, şimdiye kadar hep problematik olmuş bir libidinal dinamizmi açığa vurur. Ayrıca insan dünyasının –paranoik bilgi üzerine görüşlerimle de uyuşan– ontolojik bir yapısını da gözler önüne serer. Ayna evresini, analizin bu terime kazandırdığı anlamda bir özdeşleşme olarak anlamalıyız. Özdeşleşme, yani özne, bir imgeyi benimsediği zaman

meydana gelen dönüşüm olarak. Analitik teoride antik bir terim olan imago’nun (2) kullanılmış olması da, yazgısının böylesi bir evre-etkisine doğru olduğunu yeterince göstermektedir.

Lacan için, tüm bilgiler paranoyaktır; çünkü doğrudan aldatma üzerine inşa edilmiştir ve bu yolla, gücünü cogitonun (3) yansıtıcı aksiyo-matizminden (belirtkenliğinden) alan güçlerinin Kartezyen teorilerine karşı çıkar. Ayna evresini bir özdeşleşme olarak anladığından bunu söyleyebilir. Freudcu teo-ride özdeşleşme her zaman diğeriyle özdeşleşmektir, özellikle de birinin ideal imgesiyle. Bir imgenin var sayımı, çocuğun en erken anılarından gelen ideal bir zihinsel nesne olarak anlaşılmalıdır ki burada kendimizi tanımlamaya gayret ettiğimiz bir ego idealine sahibizdir. Diğer bir deyişle, ego bir kurgudur (Nilüfer Kuyaş’ın çevirisinden**):

Sözünü ettiğimiz biçim eğer alışılmış kahlıplara sokulmak isteniyorsa, daha çok ideal-özne-ben olarak belirtilmeli ki aynı zamanda ikincil özdeşleşmelerin de kökeni olduğu anlaşılabilir. Çünkü, bilindiği gibi, ideal-ben teriminin kapsamına ikincil özdeşleşmelerin cinsel güdüler [libidoyu] normalleştirme işlevlerini de dahil ediyoruz. Fakat önemli olan nokta, bu biçimin o anda varlık bulan nesne-ben’i [benlik’i] toplumsal belirleniminden çok önce saymaca bir süreklilik çizgisine yerleştirmesidir. Bu, bireyin sonradan hiçbir zaman tek başına indirgeyemeyeceği bir çizgidir. Daha doğrusu, öznenin kendi özgerçekliğiyle uyumsuzluğunu özne-ben olarak çözmek için vardığı diyalektik sentezler ne kadar başarılı olursa olsun, bu benlik çizgisi öznenin oluşum eğrisiyle, tıpkı sonuçmazlardaki (asimptot’lardaki) gibi, hiçbir zaman tam birleşmez.

Yapay zekâ uzmanlarının ilgisini çekecek bir deyim olan egonun faili sosyal belirleniminden hemen önce, indirgenemez bir kurgu olarak tanımlanır; bu, herhangi bir diyalektik sentez tarafından dünyadaki-varoluşla (Dasein’la) entegre edilemez. Yine de böyle bir çözüme yöneliriz ve bu, egonun bir titreşim gibi yayıldığı yırtıktır; kendimizle olan uyumsuzluğumuzu, yani kendimiz ve gerçekliğimiz arasındaki kırılmayı çözmeye çalıştığımız kesiktir. “Böyle bir kırılmayı modelleyebilir / simüle edebilir miyiz?” Anlamlı bir soru olsun ya da olmasın, buna biraz daha zaman ayırmalıyız.

Dipnotlar

(1) "Différance, kökensel mevcudiyetin ortadan kayboluşu hakikatin hem imkanı hem de imkansızlığıdır. 'Aynı anda', mevcut-var olanın (on) hakikati içerisinde, özdeşliği içerisinde, mevcudiyetinin özdeşliği içerisinde belirlediği, ortaya çıktığı anda ikiye bölündüğü anlamına gelir. (...) O, ancak olduğu gibi tekrar edilme imkanını kendine ekleyerek özdeş ve kendisiyle özdeş olabilir. Ve özdeşliği bu eklemeyle çöker, onu mevcut olarak sunan ek içine gizlenir" (Derrida, 2012: 125).

(2) İmago: Psikanalizde, çocuklukta oluşan birinin (genellikle ebeveynlerin) idealize edilmiş bir görüntüsü. (ç.n.)

(3) Cogito: "Cogito, ego sum": "Düşünüyorum o halde varım" Descartes için, bu kendi varlığının, var oluşunun bilgisi açık ve seçik bir bilgidir; çünkü zihnine doğrudan doğruya verilmektedir ve ayrıca sınırı da bellidir; bu varoluş, onun düşünen varlığının, düşünen beninin varoluşudur; bedenselliği ile ve daha başka şey-

lerle hiçbir ilişkisi yoktur. (ç.n.)

*Özmen, E. "Lacan, Ayna Evresi ve Marx" *Birikim Dergisi* Sayı 156, Birikim Yayınları, 2002.

**Lacan, J. "Özne ve Ben'in İşlevinin Oluşturucusu Olarak Ayna Evresi", Çeviren: Nilüfer Kuyaş, *Felsefe Yazıları 1*, Yazko Yayınları, 1982.

İngilizce orijinali: Weissman, J. "Lacan and Artificial Intelligence". *fractalontology.wordpress.com**, 5 Şub 2007.

*Fraktal Ontoloji: Fraktal, çoğunlukla kendine benzeme özelliği gösteren karmaşık geometrik şekillere verilen bir isim. Sonsuza dek ayrılmamacasına birbirinin içine gelmiş birbirini tekrarlayan şekillerdir. Doğanın kutsal mimarisi ve ritmik uyumudur. Fraktal Ontoloji; evrendeki bu geometrik uyumun varlıksal bütünlüğünü inceleyen bir felsefe dalıdır. (Metafizikğin en temel konusu olan Ontoloji yani Varlık Bilimi) (ç.n.)

SESSİZLİĞİN POTANSİYELİ

CEREN SELMANPAKOĞLU*

Sessizlik, insanın kendi sesini duyması için bir fırsattır.

Sessizlik, insanın gerçeğini sorgulamasını uzaklaştırmak için oluşturulan işlevsiz kurguların fark edilip dağıtılması için bir fırsattır. İnsanın hayatta gerçekten ne yapmak istediğini, onun için neyin önemli ya da değerli olduğunu, kendi tek hayatını nasıl yaşamak istediğini düşünüp bilinçli olarak bir karara dönüştürmesinin imkânıdır.

Sessizlik, kendinden kopmaktır.

İnsanın, kendiyle baş başa kaldığı sessizlik içinde, toplumsal gerçekliğin bilinçsizce süregelen rutinine kendini kaptırdığı hayatını değiştirip değiştirmeyeceğini sorgulayabilme fırsattır. Sessizlik, bürokratik işleyişin irrasyonelliğinin ve gerçeğe dair bir işlevinin olmadığını keşfettirerek, bugüne kadar olduğu halinden kopup bunun karşısında *kendi-için* ne yapmak istediğine karar vermenin olanağını sunar.

Özgürlük aracılığıyla ki kendi-için, varlığından olduğu kadar özünden¹ de kurtulur; özgürlük aracılığıyla ki kendi-için, kendisi hakkında söylenmesi mümkün olandan her zaman daha başka bir şeydir, çünkü en azından bizatihi bu adlandırmadan kurtulandır, kendisine verilen ismin, kendisine ait olduğu kabul edilen iyeliğin esasen ötesinde olandır.²

Sessizlik, sabitlerinden kurtulmaktır.

Sessizlik, insanın kendisine ait olduğunu, sahip olduğunu sandığının ötesinde olduğunu, ona verilen ismin ötesinde olduğunu hatırlatır. Sessizlik, “girişmekte olmadığım[ız] bütün girişimleri imkânsız diye, *a priori*³ bir yana” bırakmamıza neden olup “bizi *asla olduğumuz şeyden başka olmamaya*” indirgeyen⁴ belirlenmişliği, tanımlanmışlığı sıkıştığı bardağından taşırmaktır.

*Sanatçı, Doç., Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Sessizlik, karar vermektir.

“İnsan dünyaya kendinden daha fazla gerçeklik atfederek, kendine de dünyaya ait olduğu ölçüde gerçeklik tanır.”⁵ Sessizlik, kırtasiyeci, şekilci, varlığa dair işlevi olmayan, kendini ileri götürmeyen ve değişimi sağlamayan günlük bilinçsiz rutininin ve bunun içinde kendini konumlandırma ve tanımlama biçiminin gerçekliğini sorguya açar. Bu rutinin aslında insanın gerçek yaşamının içinde bir tortu olması gerektiği halde, her şeye egemen olan, her şeyi kontrol eden asıl gerçekmiş görünümüne büründüğünü fark ettirir. Sessizlik, bu sanrıyı yıkıp insanın bu rutini ve gerçek varsayımını değiştirmeye karar verip vermediği bir süreci sunar.

Rutinin ve tüm işlevsiz öğelerinin olması gerektiği gibi tortu olarak değerlendirilip, insanın kendi-için, kendi varlığı için yapmak istediklerine odaklanması bir kararı gerektirir.

Sessizlikle gelen kendi sesini dinleme ve sorgulama süreci sonunda, iki temel kararın olasılığı gözükür: Kimileri için, gerçekten hayatta yapmak istediği şeyleri düşünüp, sorgulayıp karara dönüştürme eylemi ile gerçekten günlük rutinin irrasyonel, bürokratik, gereksiz işleyişlerini olması gereken yere, yani tortu statüsüne gönderip, asıl yapmak istediklerine odaklanıp kendilerini ve hayatlarını değişime sokmak; kimileri için ise, işaret parmaklarının gitmek istedikleri yolu işaret etme işlevini unutmayı sürdürerek ona ya kaydırma ya da tuşlama mekanik işlevini yüklemeye devam ederek simülasyon evreninde kendilerini de simüle edilmiş varlıklar gibi yaşatmaya devam etmek. Bu ikinci dünya, kendilerini kendilerine unutturma hedefi içinde kendi çıkarı gibi zannettikleri ama halbuki kurgusal gerçekliğin sürmesine tam da neden olan fantazi yırtıcılıkları, çıkarları daha da büyük bir şiddetle yürürlüğe sokacaktır. Ama birinci dünya, insanın hakiki olanı kendi için çağırıp kendisini değiştirmesini sağlayacaktır.

Sessizlik, değişimin haykırışıdır.

Değişim, hemen gelmez ve kolay değildir. Değişim kararı varoluşsal özgürlüğün alanındadır. Ve özgürlük içdaralması yaratır.⁶ Özgürlük:

insanı olmak yerine, kendini yapmaya zorlar ki buna göre de olmak zaten kendini seçmektir. İşte özgürlük, insanı *kendini yapmaya* ve seçmeye zorladığı için, kişi özgürlük karşısında bir içdaralması duyar. Yani, *içdaralması*, *ben* karşısında duyduğum bir içdaralmasıdır; kendimi uçuruma fırlatmaktan

ürkmemdir. [...] ama ben, eğer kendimi *yaptığımın* bilincine bu içdaralması içinde varırsam o zaman özgürlüğü bir doluluğun ya da öz'ün altında boğma girişimlerimin hepsi çöker.⁷

Sessizlik, insanın kendini yapabilme imkânıdır.

Kendini yapmak, yani kendini değiştirmek, insanın kendi mevcut özgürlüğünü keşfetmesi anlamına gelir. Ama kararların sorumluluğunu da fark ettirdiğinden içdaralması yaratır. Hayattaki her türlü seçim bu içdaralmasını yaşatsa da, bulunmaz bir fırsata dönüştürülebilecek sessizlik, tortuları uzaklaştırıp, toplumsal, işlevsiz normları ve yaptırımları uzaklaştırdığından, değişimin içdaralması, bunların gürültüsünden uzak kalmanın avantajı içindedir.

Sessizlik, insanın yaratıcılığının çağırısıdır.

Sessizlik, boşluk gibi, her şeyin olabileceği bir alanın imkânını bağırır. Yaratıcılığın; malzemenin, koşulların, şekillerin tekelinde olmadığını, düşüncenin sınırsızlığının her şeyle aktarılabilme potansiyelini bağırır. Oynayan insan, yaratma arzusu, kendini üretme arzusu içinde olduğu sürece, oyunu ile, her türlü mevcut maddi şeyle düşüncesini yansıtabilir, yaratabilir. Düşüncenin sınırsız olma potansiyeli maddi şeylerin sınırlılığına daraltılamaz. Elbette düşünce ile maddenin yapısal bir farklılığı vardır. Düşüncenin soyut, imgesel, zihinsel varlığı söz konusu iken, maddenin somut, temsili, şekilli varlığı söz konusudur. Buna rağmen, insan, zihnindeki akışkan, sabitlenemeyen düşünsel dünyasını dışı vururken, somut, maddi dünyanın malzemesini kullanır ama hâlâ o madde, zihinsel olarak düşüncede akmaya devam eder.

Sessizlik, temizliktir.

Sessizlik, günlük rutinin temizlenmesidir. Düşünsel temizlik, rutinin ve geçmişin tortusunun temizliğidir. Geçmişten kopmaktır. Ertelenen, fırsat yaratılmayan, bahaneler bulunan kararların ortaya çıkarılması için önce temizlik yapılır. Maddesel temizlik, toplama ve düzenlemeler düşünsel temizliğe alan açar. Fiziksel alanının temizliği, düzenlenmesi sessizliğin boşluğunu görünür kılar. Boşluk, her şeyin olabileceği, konabileceği, yaratılabileceği alandır. Böylece boş masa, yeni ve bilinçli yazılabilecek metinleri çağırır.

Sessizlik, başkalarından âzâdeliktir.

Sessizlik, başkalarının gürültüsünden kurtulmaktır. Anlamsız, hesaplı, irrasyonel ciddiyetleri içinde gü-

lünçleşen başkalarını ve onların fantazi dünyalarını susturmaktır. Sessizlik, başkalarının gürültüsüne kayıtsızlaşmaktır. Sessizlik, gürültü içinde onları yalnız bırakır. Başkalarını gömülme istedikleri gürültü ile baş başa bırakır.

Sessizlik, yabancılaşmaktır.

Sessizlik, zaten yabancı olana yabancılaşmaktır. Zaten hiç dünyada olmaması gerekenleri oldukları yere geri göndermektir. Onları yabancı olarak bırakmaktır. Sessizlik, gürültüde kalmak isteyen yabancıların sesinin kaybolmasıdır.

Sessizlik, kendini seçmektir.

Sessizlik, boşluktur. İçinde her şeyin baştan yazılma imkânıdır. Sessizlik, boş masada, boş beyaz bir sayfadır. Gürültü içindeki başkalarının senaryolarını ve rutini terk etmektir. Başkalarının fantazilerinin, kurgularının benim hayatımı yönetmesini reddetmektir. Sessizlik, beni bana yeniden hatırlatır. Olmak istediğim beni yeniden yaratabileceğimi söyler. Sessizlik, kendini seçmektir: Geçmişin kamburunu sırtından devirip atmak ve olmak istediğin ben ile yaratacağın geleceği göz hizana getiren bir dikleşmedir.

Sessizlik, zamansızlaşmaktır.

Sessizlik zamanı durdurur. Her anın, sadece o an olma imkânıdır. Zamansızca, sadece durabilmenin ânidir. Rutin akış içinde asla yakalamayı istemedik-

leri boşalmış zamanı çağırmasıdır. Kendini düşünebileceğin zamansız bir zamanı yakalama fırsatıdır.

Sessizlik, boşlukta kendini zamansızca düşünmek ve baştan yaratmaktır.

Sessizlik, boş beyaz bir sayfaya kendini şeffaf kalemle yazmaktır.

Bu nedenle sessizlik:

Kendini sürekli değişir kılmaktır.

Kaynakça

Sartre, Jean-Paul. (2011). *Varlık ve Hiçlik*. (Çev. T. Ilgaz, G. Çankaya Eksen). İstanbul:

İthaki.

Selmanpakoğlu, Ceren. (2014). *Hiçliğin Özgürlüğü: Ajansal Sanat*. İstanbul: Ayrıntı.

Dipnotlar

1. Sartre, "öz"ü varlıktan önce gelen bir şey olarak değil, yaşayarak kurulan, yani *oldurulan* bir şey olarak açıklar.
2. Sartre, s. 558.
3. *A priori*; Epistemoloji'de (Bilgi Felsefesi) –"önceden" anlamında– tecrübeye, deneye, kanıta bağlı olmaksızın önceden gelen bilgi anlamında kullanılır. *A posteriori* ise –"sonradan" anlamında– deneye, gözleme, verilere bağlı olarak akıl yürütme ile sonradan elde edilen bilgi anlamında kullanılır.
4. Sartre, s. 92-93.
5. Selmanpakoğlu, 73; Sartre, s. 92.
6. Sartre, s. 83.
7. Selmanpakoğlu, s. 35.

YAZAR

CEREN SELMANPAKOĞLU

Araştırma alanları varoluşçu felsefe, sanat felsefesi ve psikanalizdir. Toplumsal gerçekliği yeniden üretmeyip yeni bir önerme geliştirebilen sanatın nasıl olabileceğini bulmaya çalıştığı doktora tezinde Ajansal Sanat önermesini geliştirmiş ve tezi *Hiçliğin Özgürlüğü: Ajansal Sanat* başlığı ile basılmıştır. Çeşitli akademik dergilerde makaleleri yayımlanmış, bildiriler vermiştir. Disiplinlerarası bir sanatçı olarak da, araştırma ve ilgi alanının çıktılarını kişisel sergilerinde ve katıldığı karma sergilerde samsal anlatımıyla aktarmıştır.

Philosophy of Death

ThinkNow

THINKNOW FELSEFE DERGİSİ

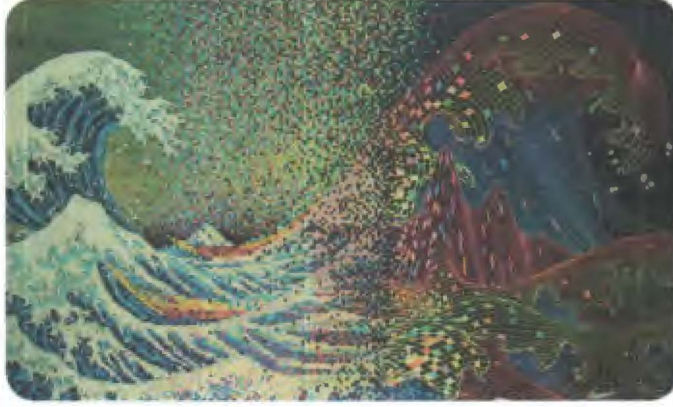
ÖLÜM FELSEFESİ SAYISIYLA

KOBO.COM'DA

TARİHİN YASALARI VAR MIDİR?

VECDİ DEMİR

Her tarihsel uğrakta yeni bir episteme/kavrayış ile karşılaşan insan ırkı, geleneğin sırtına yüklediği misyon gereği, güncel, tutarlı ve ilkesel bir duruş sergilemek zorunda kalmıştır. Bilim insanı ise kaosu kavramaya, rasyonel bir alanda tutmaya ve ona çeki düzen vermeye eğilimlidir. 19.yüzyıla gelindiğinde, bilhassa Avrupa bağlamında konuşursak, doğadaki fenomenlerin işleyişine, döngü ve devinimlerine eğilen bilim insanı, artık tesadüf ve şans gibi marjinal kavramları bir kenara bırakarak, bütün eylemlerde belirli bir yasalar zinciri veya neden-sonuç mantığı görmeyi tercih etti. Bunun sadece fizik bilimleriyle sınırla kalınması, 19.yüzyılın bilim ruhu göz önünde bulundurulunca, elbette beklenemezdi. Newton'ın evrensel yerçekimi yasası yüzyılın birçok bilimcisine ilham verdi. Sosyal bilimler ilhamın dışında duramazdı elbette.

Oxford sözlüğü *belirlenimcilik* ile ilgili net bir tanım sunar: “İnsanların neye benzedikleri ve nasıl davranışları konusunda bir seçim özgürlüğüne sahip olma-

dıkları inancı; zira bunlar çevreleri ve üzerlerinde bir kontrole sahip olmadıkları şeyler tarafından belirlenir.” (Oxford) İnsan âdeta Varoluşçuların inandığı gibi burada doğaya muğlak bir güç tarafından fırlatılmış ve kendi özgür iradeleri ellerinden alınmıştır. Auguste Comte'ın ‘pozitif tarih’ dediği güç, insanı kendine tabi kılarak ve mutlak bir nedensellikle, sürpriz ve şansın tamamen askıya alındığı paradigmayla önümüze serilir. Bertrand Russell’a göre *belirlenimcilik*’in en sağlam dayanağı, “maddenin bütün hareketlerini yöneten, yasaları bulgulayan, bu hareketleri kuramsal olarak önceden kestirebilen fizik bilimi’nde görülmüştür.” (Russell, s. 90) Russell’ın kararlı bir belirlenimcilik muhalifi olduğunu biliyoruz. Ne de olsa Russell kuantum fiziğinin 19.yüzyılın tartışılmaz ve kaya gibi sağlam pozitivistliğini alt üst ettiği 20.yüzyıla tanıklık etmişti.

Newton mekaniği doğanın belirli bir uyum ve kesin kıstaslar içinde işlediğini varsayıyordu. Olgusal bir evren vardı ve bu kesinlikle veriliydi. Bilimin işi, işte

bu olgusal evrende önceden konulmuş yasaları keşfetmek ve insan ırkını ileriye taşımaktı. Elbette bu olguları dışarıda veya metafizik bir evren içinde değil Cemal Yıldırım'ın değindiği gibi kendi zorunlu ilişkileri içinde kavramak zorundaydı: "Bilim bu işlevini olgusal dünyanın işleyişinde değişmez bir düzen var sayımına dayanarak yerine getirir. Günlük yaşamda olduğu gibi bilimde de nedensellik bir postulat ya da bir öğreti değil, doğal bir beklenti, düşüncemizi biçimleyen 'kalıtsal' bir yönelimdir. Bu anlamda nedenselliği rasyonel düşünmenin önkoşulu diye yorumlayabiliriz. Doğayı anlama olguları açıklamayı ve önceden kestirmeyi gerektirir. Bu ise olguları ön-koşullarına bağlama, yani neden-sonuç ilişkilerini ortaya çıkarma demektir." (Yıldırım, 1989, s. 102)

İnsan Türünde Paradigmatik Bir Değişim

Pozitivist merakın fizikle sınırlı kalmadığını söylemiştik. Kendi karmaşıklığı içinde ve daha subjektif gibi görünen insan ve eylemlerinin alımlanması işi ise özellikle Darwin'in 1859'da ortaya attığı evrim teorisile geleneğin sahasına girdi. İki Alman fizyologu Emil du Bois-Reymond ve Erns Brücke'nin 1842'de ortaya koydukları fikir şuydu: "Organizmada tümüyle fiziksel-kimyasal olanlar dışında hiçbir güç etkili değildir." Öyle ki, Henry Maudsley adlı bir 'zihin fizyologu', 'delilerle suçluların buhar makineleri ve matbaa makinası kadar fabrika mamulü olduğuna'¹ inanıyordu. (Kerr, s. 20) Stephen Kerr'e göre, belirle-nimciler, sadece biyolojik değil, psikolojik ve sosyal fenomenler dahil insana dair birçok ögenin elektromanyetik, termodinamik ve yerçekimi kanunlarının yasalarına tabi olduğunu ifade ediyorlardı.

Yaklaşımın insanı tamamen bir makineye indirgediği elbette gözden kaçmayacaktır. Hatta *Yöntem Üzerine Konuşmaları*'nın epey alıntılanan bir paragrafında Descartes Tanrı'nın insanı bir makine ve 'evrensel

alet' gibi tasarladığını düşünüyordu: "Daha şimdi açıkladığım [yüreğin yaptığı] bu hareket, sırf insanın yüreğin içinde gözüyle görebildiği organların özelliklerinden çıkar ... karşı ağırlıklarının ve çarklarının gücü, yerleştirilişi ve şeklinden çıkan saatin hareketi gibi... İnsan çalışkanlığının ne kadar çok otomat ya da hareketli makine yapmaya kadir olduğunu bilenlere bu garip gelmez, her hayvanın vücudunda bulunacak kemiklerin, kasların, ana damarların, damarların ve bütün öbür parçaların muazzam çokluğuyla karşılaştırıldığında bu vücut, Tanrının eliyle yapılmaklığıyla, kıyas kabul edilmez biçimde daha iyi inşa edilmiş bir makine sayılmalıdır." (Poliakov, 2001, s. 189)

Laplace'ın Büyük Katkısı

Determinizmin, en özlü ifadesini 19. yüzyıl Fransasının önemli matematikçilerinden ya da Ian Hacking'in adlandırdığı biçimiyle, 'olasılık matematikçilerinin en büyüğü, klasik zorunluluk felsefesinin yazarı' Pierre Simon Laplace'nın 1795 yılında Politeknik'teki açılış dersinde (ki sonradan *Olasılık Üzerine Bir Felsefi Deneme*'ye almıştır bu metni) öne sürdüğü şu iddiasında bulabiliriz: "Bir an için doğayı harekete geçiren tüm güçleri ve onu oluşturan varlıkların tek tek konumlarını anlayabilecek bir zekânın -tüm verileri çözümlemeye tabi tutabilecek kadar engin bir zekânın- varlığını kabul edersek, bu zekâ evrendeki en büyük cisimlerin ve en küçük atomun hareketlerini aynı formül içinde bağdaştıracaktır; onun açısından hiçbir şey belirsiz olmayacak ve geçmiş gibi gelecek de onun gözünde bugün gibi olacaktır." (Hacking, s. 27)

Burada Laplace'ın, evrimin en ileri aşamasındaki bir zekâdan mı yoksa kuantum çağına özgü bir süper bilgisayardan mı söz ediyor tartışmasının pek bir önemi yok. Matematikçinin asıl vurguladığı, doğada sürprizin olmadığını, olasılıkların tamamen silindiği, 'kader'in apaçık kılındığı bir modeldir. Zira Laplace'da istisnasız bir biçimde yeryüzündeki her tezahür, "önemsizlikleri içinde doğanın büyük yasalarına uymuyormuş gibi görünenler bile, güneşin doğup batışı kadar kesin bir zorunlulukla, doğa yasalarının bir sonucudur." (Hacking, s. 28) Marij van Strien'a göre, aslında Laplace'ın bu argümanı mekanik bilimden çok genel felsefi bir ilkeye dayanır. Çünkü hem Leibniz hem Spinoza bu meseleye eğilmişlerdi. Marij van Strien'in vurguladığı gibi Laplace'a göre doğadaki bütün olaylar, küçük veya büyük fark etmeksizin, bu zorunlu yasalara tabidir. (Strien, s. 27) En iyisi Laplace'dan alıntılanmak: "Aktüel olaylar bir şeyin onu üreten bir neden olmaksızın gerçekleşmeyeceğine dair açık ilkeye dayanan bir bağla öncekilerle ilişki içindedirler. Bu aksiyom, yeterli neden (reason) ilkesi olarak

1. Maudsley'in fikirlerinin daha uç biçimini 20. yüzyıl Sovyet Komünizminde görüyoruz. Orlando Figes'in klasik yapıtı *Nataşa'nın Dansı*'nda aktardığı Troçki'nin gelecekteki insan tahayyülüne bakalım: "İnsan nedir? Elbette ki tamamlanmış ya da ahenkli bir varlık değildir. Hayır, oldukça beceriksiz bir yaratıktır. İnsan, bir hayvan olarak, bir plana uygun olarak değil kendiliğinden gelişmişti ve pek çok karışık birikti. İnsanın nasıl eğitilip düzenleneceği, fiziksel ve ruhsal yapısının nasıl geliştirilip tamamlanacağı, sadece sosyalizm temelinde anlaşılabilir muazzam bir problem-dir. Büyük Sahra boyunca demiryolu inşa edebiliriz, Eysel Kulesi'ni yapabiliriz ve direkt New York'la konuşabiliriz, ama elbette insanı daha iyi yapamayız ... Evet, yapabiliriz! İnsanın yeni "gelişmiş versiyonunu" üretmek; komünizmin gelecekteki görevi bu. Ve bunun için önce insanla ilgili her şeyi öğrenmeliyiz, anatomisini, fizyolojisini ve fizyolojisinin psikoloji denen kısmını. İnsan kendine bakmalı ve kendini ham madde olarak görmeli ya da en iyi ihtimalle yarı işlenmiş ürün ve 'en sonunda, sevgili homo sapiens, senin üzerinde çalışacağım,' demeli." (akt. Figes, s. 513)

bilinir, en ilgisiz (indifference) eylemleri bile içerir. En özgür irade belirleyici bir etken olmadan böyle ilgisiz eylemlere yol açmaz. Mesela, bütünüyle benzer şartlar taşıyan iki durumda, irade birinde eyleyip diğesinde eylemden kaçarsa, bu seçim nedensiz bir etki olacaktır. (...) Aksi görüş, bağlantısız şeyler arasında iradenin seçiminin kaçınılmaz nedenlerini gözden kaçırmak, etkenler olmadan ve bağımsız belirlendiğine kendini ikna etme, bir zihin yanılmasıdır.” (Strien, s. 32)

Wesley Salmon’a bakılırsa ünlü matematikçi (Laplace) Newton mekaniğinin kararlı bir savunucusuydu ve tıpkı atomlar ve kuyruklu yıldızların devinimlerinde olduğu gibi biyolojik fenomenlerin ve insan davranışlarının da Newtoncu mekanikle belirlendiğine inanıyordu. (Salmon, s. 50) Laplace’ın verdiği ilhamla yürürsek, yapacağımız en bilgece eylem, evrenin şimdiki durumunun gerektirdiği yasaları bilmek. Ardından gelecek ‘bilinmez’ olandan ayrılacak ve ayaklarımızın dibine serilecektir.

Tam bu yerde Kantçı anlamda özgürlüğün² yok edildiği ya da özgürlüğe ulaşmanın herhangi bir yolunu mümkün merteye ortadan kaldırma niyeti apaçık sezilmiyor mu? Tamam belki mucizeler çağı geçmiş olabilir ya da seküler cangılın ortasında mucize nosyonu saçma bile görünebilir ama insan eylemlerini, sürpriz olgusunu, değişim ve devrim olasılığını da askıya almıyor mu bakış açısı?

2. Kantçı özgürlük nosyonu için bkz. (Zizek, s. 28)

Tarih ve Comte

Batı epistemesinde doğa veya beşerî nosyonlar konusunda –bazen ikisi simbiyotik olarak– tarihlen-dirme, sınıflandırma, mutlak bir indirgeme gözden kaçmayacaktır. Auguste Comte’ın üç aşamalı tarih kuramında doğa kanunlarının, tarihin ve insan aklının yön verdiği süreç bu epistemenin dışında değildir. Comte’a göre tarih üç ana evreden geçmiştir: Olayların ‘fetişizm, çoktanrıci veya tektanrıci güçler arasındaki çatışmalar vasıtasıyla devindiği teolojik evre, zekânın tıkanıdığı ve uyumsuzluğun baş gösterdiği metafizik evre ve nihayet gelişmenin en ileri aşamasını temsil eden ve hiçbir düzensizliğin kalmadığı pozitivist evre. (Breisach, s. 347)

Christopher Parker’ın İngiliz tarih yazımı geleneğindeki pozitivism karşıtlığı üstüne yazdığı bir makalesinde Comte’ın ‘pozitif tarih’ dediği olgunun, tarihi en başta insan eyleminin dışında görme eğilimidir: “Comte’a bakılırsa, pozitif tarih geçmişteki büyük olayları sanki bireylerin eylemlerinin ürünle-riymiş veya yasakoyucular uygarlığın gelişiminin üstünde büyük (bir) güce sahipmiş gibi yorumlamak-tan kaçınmalı ve (bunları) insanı eylemeye zorlayan kaçınılmaz güçler olarak tanımlamalı.” (Parker, s. 123)

Yukarıda bahse konu ettiğimiz epistemeye aynı dalga boyunda çalışan bir başka mekanizma da daha çok Yahudilikten gelen ve tarihi sonrasında mutlak ve yenilmez bir gücün muzaffer olacağı bir

tür Mesihçilikle açıklamak. Hiç kuşkusuz Comte'ın pozitivist evresi bunun dışında değildir.

Determinizmi sıradışı bir yöntemle, cinayet romanlarının verileriyle inceleyen Stephen Kerr'e göre bu tür bir kıyametçi/kehanetçi düşünme tarzı Yahudi-Hristiyan medeniyetinin belirleyici özelliğidir: "On dokuzuncu yüzyılın büyük tarihsel anlatılarının ardında da hep bir ilerleme fikri yatmaktadır: Hegel'in özgürlük ideasının kendini gerçekleştirmesi olarak tarih fikri, Comte'un bilgi tarihinde ilerlemeye işaret eden (teolojik, metafizik, pozitivist) üç dönem teorisi, Kierkegaard'ın hakiki Hristiyanlık inancı yolundaki (estetik, etik, dinsel) üç aşama fikri, Marx'ın komünizme giden diyalektik tarihsel ilerleme teorisi, Darwin'in uyarlanma ve üreme bakımından gittikçe kusursuzlaşan türlere doğru işleyen evrim teorisi, Spencer'ın güçlünün hayatta kalması ve basitten karmaşığa doğru seyreden evrim görüşleri." (Kerr, s. 37)

Sonuç

Stephen Kerr'ın ikna edici bir biçimde Comte'ı da bu sınıflandırmaya dahil etmesi, elbette saf akılla, doğanın yasalarıyla, rasyonaliteyle ilişkilendirilen pozitivist tarih modelinin ve arkasındaki bütün o görkemli geleneğin hiç şüphesiz ve sözcüğün tam anlamıyla bir mit olduğunu ortaya çıkartır. Eğer pozitivismi, değişmez yasaların ve tekliklerin bulunmadığı olguların verili dünyası olarak kabul edersek, şu halde 'tarih belirli yasalar doğrultusunda evrilir' argümanında şaşırtıcı bir yön yoktur. (Bu Hayden White'in

'mekanikçi argüman' dediği şeydir.) Geçmişteki olayları temellendiren yasalar, gelecekte şekillenecek olayları da belirler buna göre. Ve eğer yasaları yöneten bu güç doğa³ ise tarih sadece tarihçilere bırakılmayacak kadar zor bir saha olacaktır. Fizikçiler, biyologlar, tıpçılar, enerjibilimcilere vs. büyük görev düşüyor.

Kaynakça

- Breisach, E. (2018). *Tarihyazımı*. (H. Kocaoluk, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Figes, O. (2002). *Nataşa'nın Dansı*. (F. Dereli, Çev.) İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Hacking, İ. (2005). *Şansın Terbiye Edilişi*. (M. Morali, Çev.) İstanbul: Metis.
- Kerr, S. (2008). *Nedenselliğin Kültürel Tarihi*. (E. Ayhan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Oxford. (tarih yok). *Determinism*. 04 28, 2020 tarihinde <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/determinism> adresinden alındı
- Parker, C. (1983). English Historians and the Opposition to Positivism. *History and Theory*, 22.
- Poliakov, L. (2001). *Ari Miti, Avrupa'da Irkçı ve Milliyetçi Fikirlerin Tarihi*. (A. Y. Yakup Kaya, Çev.) İstanbul: Epos Yayınları.
- Russell, B. (1997). *Din ve Bilim*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Salmon, W. C. (1998). *Causality and Explanation*. Oxford: Oxford University Press.
- Strien, M. v. (2014). On the Origins and Foundations of Laplacian Determinism. *Studies In History and Philosophy of Science*, 45.
- Yıldırım, C. (1989). Bilimde Nedensellik. *Felsefe Tartışmaları*, 5.
- Zizek, S. (2020). *Mutlak Geri Tepme*. (B. E. Aksoy, Çev.) İstanbul: Encore Yayınları.

3. Georg Lukacs gibi düşünürler 'doğa'yı bile tarihsel bir kategori olarak alırlar. Bkz. (Zizek, s. 99)

YAZAR

VEDDİ DEMİR

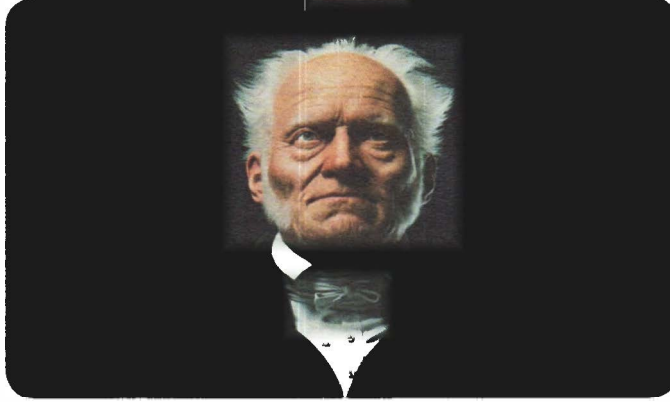
Aldığı edebiyat eğitimi dolayısıyla her türlü teoriyi dilin ve edebiyatın merceğinden değerlendirir. İlgi alanları arasında tarih, roman eleştirisi, sinema, psikanaliz ve antropoloji vardır. Şimdiye kadar birçok gazete ve dergide kalem oynattı. Daha çok psikanaliz, tarih ve edebiyat arasındaki ilişkileri irdeleyen araştırmalara odaklanmış durumda. Halihazırda tarih bölümünde doktora yaptığı için yeni gözdesi artık tarih felsefesi. İngilizce, Türkçe ve Kürtçe okuyup yazmaktadır. Borges'in tahayyülünün ürünü olan kütüphane biçimindeki cennet imgesine kalben bağlıdır.

SCHOPENHAUER FELSEFESİNDE İSTENÇ VE İSTEME KAVRAMLARI ÜZERİNE

TUĞÇE ÇİFCİ

İstenç Üzerine: Özgürlük

İnsanın istediğini yapıyor olması onu gerçekten özgür kılar mı? Bireyler şu şekilde düşünmektedir: “İrademe ve istence uygun hareket ettiğimde nedensiz hareket ediyorum. Eylemimin sebebi benim, o halde özgürüm. Kendi iradem, eylemlerimi belirliyorsay özgürüm çünkü iradem nedensellik zincirinden bağımsızdır.” Schopenhauer’a göre, herkesin iradesi doğa tarafından belirlenir. Ancak insanlar bunun bilincinde olan varlıklar değildir. Bu sebeple de insanlar özgür olduklarına inanırlar. Schopenhauer’a göre insan akli her şeyi bilebilecek niteliğe sahip değildir. Kendi içinde olup bitenleri bile anlayamaz. İnsan akli, insanı aldatan ve gerçekleri saklayan bir yeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir şeye karar verme anında kişi kararsız kaldığında, kararı kendisinin verdiğini düşünür. Örneğin, evden çıkmak ya da çıkmamak arasında yapılan seçimi kendimizin yaptığını düşünmemiz gibi. Ancak Schopenhauer, bu durumlarda karar veren şeyin insan değil, güdüler olduğunu söylemektedir. İnsan güdüler karşısında sadece seyirci olabilir. Çünkü karar verme aşamasında bu varma eylemini gerçekleştiren kişi değil doğadır. Kişiler belli bir şekilde düşünürler ancak sanıla-

nın aksine bu düşünce kişinin yaratımı olan özgün bir düşünce değil, hazır bulunan bir düşünme biçimidir. Bu düşünme biçiminden yola çıkan kişi “akıl” ve “ben” denilen şeyin ne kadarının kişinin kendisi tarafından şekillendiği üzerine düşünmesi gerekmektedir. Çünkü Schopenhauer’a göre, ben denilen şey kişinin kendi yaratımı değil, ona doğuştan verilen özelliklerin bütünüdür. Bundan dolayı kişi isteklerinde bir özgürlük aramamalıdır. Çünkü özgürlüğün meydana gelebilmesi için kişinin belli oranda özgürlüğe sahip olması gerekmektedir (Schopenhauer 2000: 12-15). Schopenhauer buradan hareketle insanların isteklerini belirlemede özgür olup olmadıkları sorusunu yöneltir. Örneğin suç işleyen birisi görüldüğünde, burada suçlu, suçu işleyen midir? Yoksa suçluyu, suça iten koşullar mı? Aynı koşullar altında büyümüş kişilerin farklı davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Bu farklılık özgürlüğün kanıtı değil midir? Schopenhauer’a göre bu özgürlüğün değil ancak karakterin kanıtıdır. Doğanın kişilere doğuştan vermiş olduğu mizaçları vardır. İnsandaki belirleyiciler dış koşullardan değil karakterden meydana gelmektedirler. Bu sebeple olgular farklı yorumlanır. Karakterin belirlenmesi de insanın değil, doğanın elindedir (Schopenhauer 2017: 135-140).

Schopenhauer, insanların yaptığı davranışlarda özgür olmadığını söyledikten sonra, kişilerin isteklerinde özgür olup olmadığı konusuna yönelir. Ona göre, akıl denilen şey ruha ait değildir. Beynin, hormonların, sinir uçlarının bir işlevidir. Bunlar bedene ait olduğu için beden tarafından; beden ise doğa tarafından güdülenir. Bu sebeple zorunluluktan kurtulmuş bir eylemde bulunulması mümkün değildir. İnsanlar, eylemlerini seçerken özgür olduklarına inanırlar çünkü bu şekildeki bir zorunluluğu algılamak ve hissetmek zordur. Ancak insanların bunun farkında olmayışı bu zorunluluğun olmadığını göstermemektedir. Akıl denilen şey, kişilerde özgürlük algısı yarattığı gibi kendilik yanılgısı da yaratmaktadır. İnsanlar özgürlük kavramına sahiptirler. Ancak bunun gerçek dünyada bir karşılığı yoktur. Bu kavram akıl tarafından icat edilmiş bir kavramdır. Burada dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise, aklın yaratımı olan bu kavramı, insan yaratımı olarak da okumaktır ve bu okuma yanlış bir okumadır. Çünkü Schopenhauer'a göre, bireyler aklın yaratıcısı değil, aklın denetiminde olan kimselerdir. Bu sebeple bu icatlar da bireylerin çabasıyla oluşmamaktadır. Çünkü aklın temel özelliği yaratmak değil, yanılsamalar icat etmesidir.

Öz Bilinç ve Öz Bilinç Karşısında İstenç

Öz bilinç, bilinç yoluyla kişinin kendisine bakan yetisidir. Bilinç ise dışarıya bakan yöndür. Burada bilinç ve öz bilinç kavramlarının ayrımı yapılmıştır. Bilinç, kişinin kendisi dışında bilgi edinen yanıdır. Öz bilinç ise kişinin kendisi hakkında bilgi edinen yönüdür. Bilgi yetisi, dönerek kendisine baktığında öz bilinç adını alır. İstencin özgür olduğunun söylenebilmesi için istencin nedensiz olduğunun kanıtlanması gerekir. Bu da istencin sadece kendi kendini belirlemesi manasına gelmektedir. Schopenhauer için asıl soru; "istencin dış dünya tarafından belirlenmediği kabul edilebilir mi?" olacaktır. Dış dünya dış duyularla algılanırken, iç dünya iç duyularla algılanır. Peki bu algılama sonunda, kişi, öz bilinç aracılığıyla dönüp kendisine baktığında ne görür? Schopenhauer'a göre, kişi kendisine dönerek "ben neyim?" sorusunu sorduğunda alacağı yanıt da "ben isteyen varlığım" olmaktadır. Yani öz bilinç dönüp kendisine baktığında bir irade görmektedir. Bu irade özgür müdür? "Ben isteyen bir varlığım." önermesine ulaştıktan sonra Schopenhauer bu istemenin nasıl oluştuğu sorusunu sorar. Bu istemeyi başlatan nedir? Yanıt aranırken ulaşılan çıkış noktası ise bu hareketi başlatan kişinin kendisi dışında bir hareket olduğudur. Filozoflara göre insanlar özgürdür. Çünkü onlar özgür iradeye sahip varlıklardır. Bu sebeple de doğa neden-

sellighinden kurtulmuşlardır. Schopenhauer'a göre irade bireyi doğa nesnelliğinden kurtaracak niteliğe sahip değildir. Çünkü o da, doğadaki nesnelere göre hareket eden, doğadaki nesneler tarafından harekete geçiren bir şeydir. Öz bilinç de olsa olsa kişinin kendisine dönerek, kendisi hakkında sorulara cevap verebilen şeydir. Ondan daha yüksek düzeyde şeyler beklenmemelidir (Schopenhauer 2000:18).

İnsan istiyorsa "bir şeyi" istiyordur. Bir şeyden bağımsız bir istemeden söz edilemez. İstenç edimi her zaman bir nesneye yönelmiştir. Kendisinden hareketle bir istemede bulunamaz. Bu etkileyiş bazen kişinin farkında olmadığı şekilde onu etkilemektedir. Freud'un bilinçdışı kavramında olduğu gibi. Bilme yetisinin bir de farkında olmadığı bir işleyişi vardır. O halde bir şeyi istemek ne demektir? Schopenhauer'a göre, bilinç öteki şeylere ait veri getirir ve isteme bu şekilde harekete geçer. Öz bilinç de bu hareketi görür. Harekete geçiren, bilgi ediminin nesnesidir. Veriler, istenci harekete geçirdiğinde güdü oluşur. Kişiler, pek çok koşullardan etkilendikleri için, pek çok güdülerini oluşturmaktadır. Her istemenin edimi, dış dünyada bir değişiklik yaratmak içindir. Nesne yoksa istenç edimi yoktur. Böyle bir nesne varken güdünün oluşmaması mümkün müdür? Ya da başka bir ifadeyle bunu kontrol etmek kişinin elinde midir? Schopenhauer'a göre bu mümkün değildir. Çünkü, akıl doğanın kişilere vermiş olduğu bir yetidir. Güdülerden birisi baskın gelmediği zaman kişi, kararsızlık yaşamaktadır. Bu kararsızlık anlarını bozan şey ise kişinin özgürlüğü değil, bu güdüye başka bir güdünün ağır gelmesidir. Bütün insanların sahip olduğu öz bilinç, bu olaylar üzerine bir şey söyleyemeyecek kadar basit ve sınırlı bir yapıdadır. Bu durum öz bilincin tezahüründe olsaydı, varılacak sonuç "istediğimi yapabilirim." şeklinde olacaktır. Çünkü öz bilinç bunun ötesine geçemez. Sadece istenilen şeyin farkına varabilir fakat onu neden istendiğine cevap veremez. Bütün evren; hayvanlar, bitkiler, güneş sistemi doğa nedenselliğine tabiidir. İnsan bir istisna değildir. Bu sebeple bu işleyiş aynı şekilde onun için de geçerli olacaktır. Schopenhauer, bunun daha iyi anlaşılabilmesi için varlıkları dört katmanda incelemiştir. Bunlar; cansızlar, bitkiler, hayvanlar, insanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Cansız varlıklar nedenler, bitkiler uyarım, hayvanlar ve insanlar ise güdülenim kılığında karşımıza çıkmaktadırlar. Çünkü ona göre, varlık evrimsel bir gelişime sahiptir ve genel anlamıyla bir istemeden. Ancak bu isteme dönüşerek diğer katmanları, bunlar da dönüşerek diğer katmanları meydana getirmektedirler. Bu dört katmanın nedenselliği de evrim geçirerek karşımıza

çıkarmaktadır. Bu sebeple, cansız varlıkların, bitkilerin, hayvanların ve insanların bu koşullardan etkileneşleri de farklı olmaktadır. Ancak nedenselliğin bu şekilde kılık değiştiriyor olması zorunluluğun ortadan kalktığı manasına gelmemektedir. Çünkü nedenle sonuç arasında bir özdeşlik vardır (Schopenhauer 2000:30-40).

Schopenhauer, akıllı alıp dünyaya getirmeye çalışmaktadır. Akıl; doğanın, insanlara, hayvanlara ihtiyaçlarını karşılamaları için verdiği bir yetidir. Bu yeti ruhta değil, beyindedir. Kişi, sinir sisteminden duylara gelen verilerle düşünür. İşlem de, ihtiyaçların ne ile ve nasıl keşfedileceğinin söylenmesidir. Esasında doğaya bağlıdır. Schopenhauer, evrene baktığında sürekli bir isteme görmektedir. Varlık varlığını sürmeyi ister. Çünkü varlığın özü, varlığın istemidir. Schopenhauer'e göre, dış koşulların kişi üzerindeki etkisi kavranamadığı için kişi kendisini özgür zanneder. Bir durum karşısında kararsız kalan insan aklıyla bunu düşündüğü için karar verme yetisinin de içten geldiğine inanmaktadır. Ancak aslında bunun kökü dışarıdadır. Yani Schopenhauer'a göre insan, koşullara uygun hareket eden bir canlıdır. İçinde bulunduğu bu karar verme süreci de önceden belli olan koşullar arasındadır. Bu belli olan koşullardan da hangi güdü ağır basarsa kişi ona yönelir. Bilincin yaptığı bu yönelimi anlayamayan öz bilinç ise bunu kendi kararı olarak yorumlar. Schopenhauer'un dikkat çekmek istediği ve insanların aldandığını düşündüğü nokta da tam olarak budur. Ancak bunun yanı sıra Schopenhauer, kişinin sahip olduğu bir iç belirleyiciden de bahsetmektedir. Kişinin sahip olduğu bu iç belirleyiciyi karakter olarak adlandırır. Ona göre, kişi karakterinin nasıl olacağını seçemez. Çünkü karakter doğuştandır ve bu karakter, evreni oluşturan istencin kişinin payına düşmüş halidir. Yani yoktan bir var değildir. İstencin her insanda farklı olmasını sağlayan, aynı koşullarda farklı tepki vermesini sağlayan şeydir. Karakter apriori olarak bilinmez. O, deneyimledikçe, yaş ilerledikçe, tecrübeler arttıkça daha iyi anlaşılır. Bu da karakterin kişinin yaratımı olmadığını kanıtlar niteliktedir. Kişinin istemesi, öz bilinç tarafından doğrudan bilinmektedir (Koç 2018: 21-30).

Schopenhauer'a göre, karakter yoktur demek açık olan bir şeyin inkarıdır. Bunun yapılmasıyla özgür irade güvence altına alınmayacaktır. Çünkü özgür iradenin sadece dış koşullara bağlanmasıyla, kişilerin aynı koşullardaki farklı davranışları açıklanamaz. Schopenhauer'a göre, eylemlerimiz iki koşul tarafından belirlenir. Bunlardan birincisi karakter,

ikincisi ise dış koşullardır. Bunların dışına çıkılarak bir eylem gerçekleştirmek mümkün değildir. Karakterde özgürlük vardır. Ama bu özgürlük fenomenal alanda değil, transendental alandadır. Çünkü insanın özünde ve varoluşunda özgürlük vardır. Bunun aksine kişi eylediği her eylemde nedensellik zincirine bağlıdır. Yani eylemlerinde özgür değildir. Schopenhauer'a göre, her şey istemenin gerçekleşmesidir. Ama burada kastedilen hangi istemdir? Görünüşte bu isteme, büyük istemenin bize pay edilmiş istemesidir. Schopenhauer'a göre, kimseye ait bir isteme yoktur. Aslında hepsi büyük istemenin, anlıklarda bir anlık görünümüdür. Büyük isteme özgürdür. Kişinin istemesi ise bunun bir parçası olduğu için bir anlamda özgürdür. Schopenhauer'a göre, karakter kişinin tercihleriyle oluşmuş bir şey değildir. Karakterin seçilemeyişi Schopenhauer'da özgürlüğü yok etmez, onu bireyin dışına çeker. O özgürlüğü, tekil eylemler alanından dışarı attığını söyler. Schopenhauer'a göre, özgürlük muammadır. İnsanların eliyle üretebilecekleri güdüler de vardır. Bunlar, insan için dış koşulların yanında insansal koşullar olarak inşa edilmiştir. Bu güdüler pratik hayatta; hukuk, gelenek, örf, ahlak, kültür kavramlarını oluşturmuştur. Nietzsche'de bu kavram karşımıza din olarak çıkmaktadır. Bu güdülenimin yapılabildiğini fark eden insanlar ortaya ceza kavramını atmışlardır. Dolayısıyla Schopenhauer'a göre, pratik hayatta karşılaşılan seçimlerde kişi özgür iradeye sahip değildir.

Sonuç

Tüm bu yazılanların sonucunda; Schopenhauer'un sistemine bakıldığında onun ele aldığı her konuyu akla dayandırarak işlediği görülür. Ancak o, bu akılsallık sebebiyle olgulara pek fazla yer vermemiştir. Dolayısıyla sistemindeki konular akla yatkındır ancak gerçek hayattaki karşılıklarının ne olduğu şaibelidir. Bu yazıda istenç kavramına ve ferdin bu büyük isteme karşısındaki konumu anlatılmıştır. Schopenhauer, insanın bu isteme karşısındaki anlamsızlığını ve tasarım olarak dünyanın değersizliğini oldukça pesimist bir zeminde anlattıktan sonra insanlara bir çıkış yolu da sunmuştur. Ancak onun sağladığı bu çıkış yolu, birçok filozofun eleştirisini almıştır. O, insanın isteme karşısında çaresiz olduğunu fakat, aynı zamanda da bedeni sayesinde portal oluşturarak bir kukla olmaktan kurtulabileceğini ifade eder. Ona göre, her doğum büyük istemenin olumlanması, ancak aynı zamanda da onun reddi için yeni bir fırsattır. Bu fırsatı kullanmak isteyen birey, eylemsizliği seçer. O, bunu büyük istemenin inkarı olarak adlandırır. Bu inkar sayesinde de kişi, tasarım olarak

dünyada ulaşabileceği en büyük hazzı ulaşır.

Kaynakça

Koç, E. (2018). Schopenhauer Felsefesinde 'Ölüm' ve 'Ölüm Korkusu' Üzerine. Dört Öge Dergisi, 7, 21-41.

Schopenhauer, A. (2000). İstencin Özgürlüğü Üzerine. M. Söylar (Çev.). Ankara:Öteki Yayınları.

Schopenhauer, A. (2009). Seçkinlik ve Sıradanlık Üzerine. A. Aydoğan (Çev.). İstanbul:Say Yayınları.

Schopenhauer, A. (2017). Hayatın Anlamı. A. Aydoğan (Çev.). İstanbul:Say Yayınları.

Schopenhauer, A. (2017). Merhamet. Z. Kocatürk (Çev.). İstanbul: Dergah Yayınları.

Schopenhauer, A. (2020). Aşkın Metafizigi. S. Hilav(Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

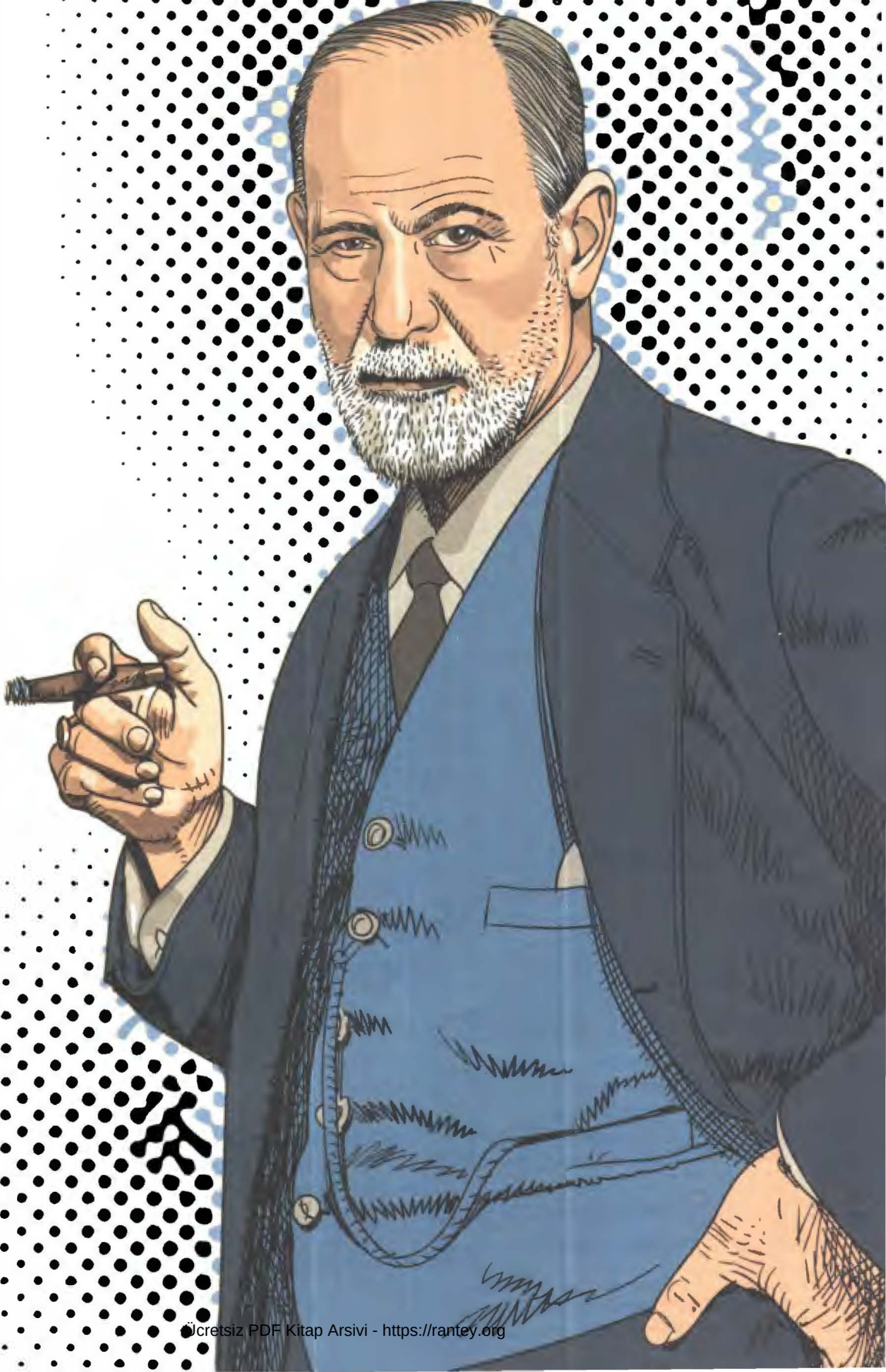
Y A Z A R

T U Ğ Ğ E Ç İ F C İ

Araştırma alanları sistematik felsefe ve etik üzerinedir. Zihin felsefesi ve varoluşçu felsefe ilgisini çekmektedir. Sanal ortamlarda makaleleri yayımlanmıştır. Başta sinema ve popüler bilim kitapları olmak üzere klasik ve polisiye romanlarından hoşlanır. Boş vakitlerinde spor yapmaktan, müzik dinlemekten ve kitap okumaktan hoşlanır.

Aşk başkasından hem
tam bir özgürlük talep
eder hem de tam bir
aitlik. Bir anlamda,
aşkın talebi çelişkilidir.
Bununla yüzleşmek
gerekir...

Jean-Luc Nancy
Tanrı, Adalet, Aşk, Güzellik

Sana ne düşündüğünü sorduğumda "Hiçbir şey" dedin.
Sonsuz Boşluk'taki gibi bir Zen boşluğu mu, Sartre'ın ve
Lacan'ın hiçliği mi, *ex nihilo nihil fit* denen şey mi,
ya da tam olarak ne?

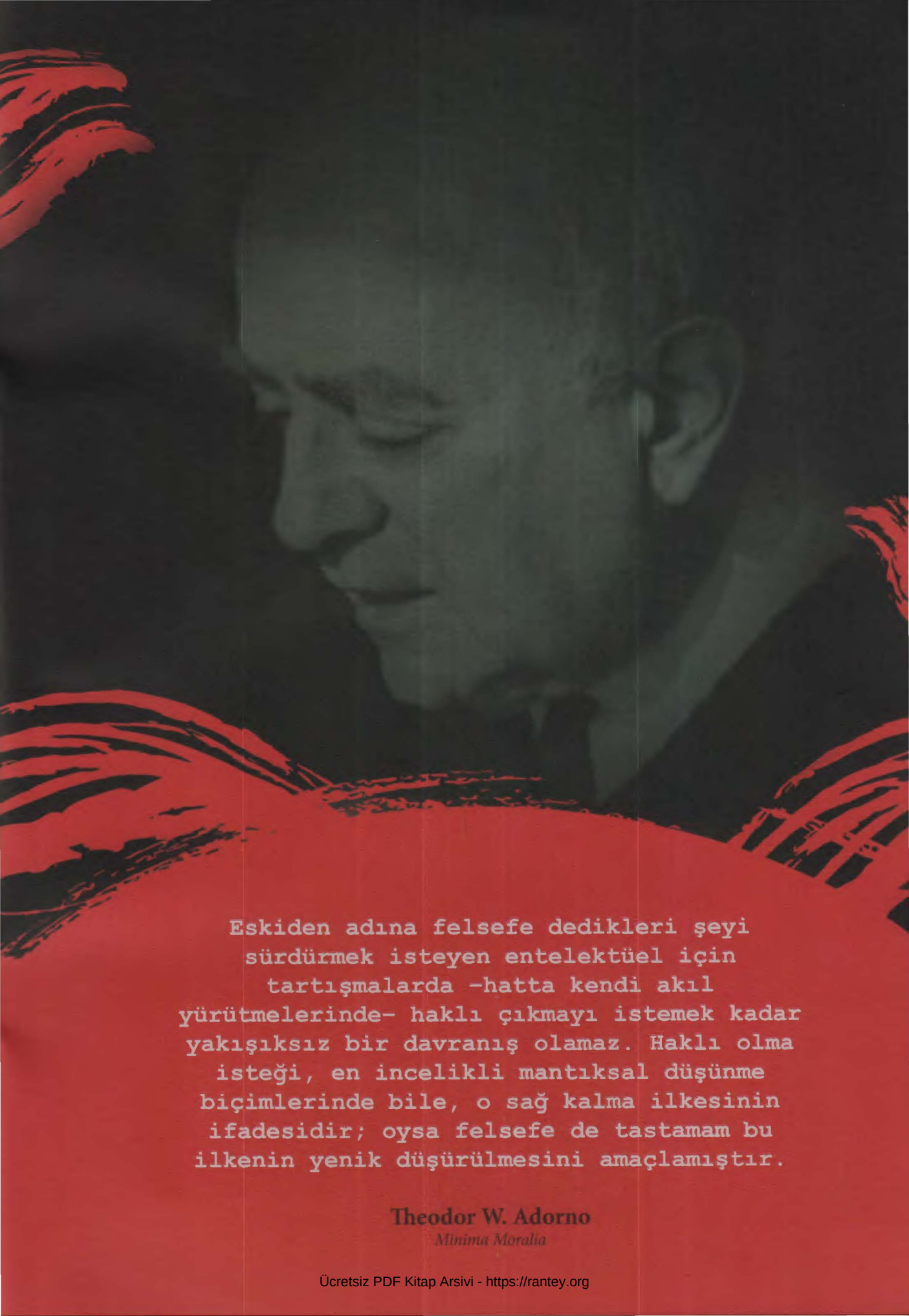
İnsanlar adil
görünmeyi adil
olmaktan daha
çok arzuladıkları
için adaletin fazla
değeri olmadığını
düşünürler...

Aristoteles
Retorik

SÖZLÜK

TEOLOJİ VE YANLIŞLAMA: Flew'nun din felsefesi çalışmaları arasında yöntemsel açıdan ilk dikkat çeken, onun "Teoloji ve Yanlışlama" [Theology and Falsification] adlı ünlü makalesidir. Makale, özgün şekliyle ilk defa C.S. Lewis'nin Sokratik Kulüp Toplantıları'nda sunulmak için kaleme alınmış olup, Flew'nun belirttiği üzere, önce 1950'de bir Oxford dergisi'nde daha sonra da makaleye verilen tepkilerin de ele alındığı geliştirilmiş şekliyle 1955'de *New Essays in Philosophical Theology* içinde [Felsefi Teolojide Yeni Denemeler] yayımlanmıştır. Bu tarihten itibaren değişik dergilerde ve kitaplarda birçok basımı yapılan makalenin ayrıca İspanyolca, İtalyanca, Fince ve Slovakça gibi dillere yapılmış tercümeleri bulunmaktadır. Flew, bu makalede Popper'in "yanlışlama ilkesi"nden hareketle din dilini çözümlemeye çalışmış, dini ifadelerin anlamı sorununa eğilmiştir. Ona göre, örneğin "Tanrı dünyayı yaratmıştır" ve "Tanrı bir babanın çocuklarını sevdiği gibi bizi sever" benzeri dini ifadeler, ancak yanlışlanabilir ifadeler oldukları takdirde anlamlı ifadeler olarak görülebilirler. Bu gibi dini ifadeleri olgusal içeriğe sahip iddialar olarak değerlendiren Flew, onların yanlışlanamadıklarını ve bundan dolayı da anlamsız olduklarını öne sürmüştür.

Kaynak: Felsefe Sözlüğü, Ahmet Cevizci

Eskiden adına felsefe dedikleri şeyi
sürdürmek isteyen entelektüel için
tartışmalarda -hatta kendi akıl
yürütmelerinde- haklı çıkmayı istemek kadar
yakışıksız bir davranış olamaz. Haklı olma
isteği, en incelikli mantıksal düşünme
biçimlerinde bile, o sağ kalma ilkesinin
ifadesidir; oysa felsefe de tastamam bu
ilkenin yenik düşürülmesini amaçlamıştır.

Theodor W. Adorno

Minima Moralia

**“ŞEYTANLA ARKADAŞ OLMADAN
TANRIYI OYNAYAMAZSIN.”**

ROBERT FORD

